

บทที่ 3

นาถึง กับนาข้าว กับวิถีการและประ โยชน์ที่ซัดกัน

1. แนวความคิด หรือประสบการณ์ที่ซัดแย้งกัน

จากสภาพการณ์การทำนาข้าวของชุมชนที่มีมาแต่อดีต ถึงแม้ว่าจะมีวิถีการผลิตแบบ ธรรมชาติโดยอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ไม่มีระบบชลประทาน ใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองแต่ก็ให้ ผลผลิตต่อไร่สูง ทั้งนี้มาจากสภาพของดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับความขยันขันแข็ง ของชาวบ้าน โดยที่ปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือการทำนาเป็นของตนเองทุกคร้ว เรือน จึงสร้าง ความอยู่ดีกินดีให้แก่ชาวบ้านโดยทั่วๆ ไป สภาพการณ์ดังกล่าวนี้จึงไม่ได้ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ ละทิ้งการทำนาข้าวหรือเกษตรกรนาข้าวต่างก็มีความหวังกับการทำนา เพราะทำให้ผลผลิตสูงตาม ความรู้สึกของเขา ซึ่งสามารถใช้บริโภคในครอบครัวได้ตลอดปีในขณะที่อีกส่วนหนึ่งยังสามารถ ขายได้คงเป็นรายได้หลักของทุกคร้ว เรือน ที่ทำให้ฐานะ เงินของแต่ละครอบครัวมีความมั่นคงถึง ขั้นที่เรียกว่า "เป็นชาวนาร่ำรวย"¹ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการทำนาจะได้ผลดีตามที่กล่าวแล้ว แต่เมื่อการทำนาถึง เข้ามาสู่ชุมชนก็เป็นอาชีพใหม่ที่ชาวบ้านบางส่วนให้ความสนใจและบางส่วนก็ ให้การยอมรับอย่างรวดเร็ว ในขณะที่มีการเกษตรกรบางส่วนก็ยังก้งขาอยู่กับอาชีพใหม่นี้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกความคิดของชาวบ้านจากการเก็บข้อมูลในการศึกษาชุมชนได้ 2 ความคิดหลัก กล่าวคือ

1.1 ฝ่ายที่เห็นด้วย หรือยอมรับการทำนาถึง

เป็นกลุ่มคนที่มีพื้นฐานความคิดหรือการ เรียนรู้และมีประสบการณ์มาจากมูลเหตุ

3 ประการคือ

¹จากการสัมภาษณ์อาจารย์แก้ว ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา เมื่อ 25 มิถุนายน 2535 ได้อธิบายถึง "ความมั่งคั่งจากการทำนา" ของแต่ละครอบครัวว่า สามารถดำรงชีพอยู่ได้ถึง 3 ปีมาแล้ว ทั้งๆ ที่ทุกครอบครัวไม่มีอาชีพหลัก หรือรายได้ใด ๆ เลย

ประการแรก การที่ชาวบ้านได้เห็น "ตัวอย่างความสำเร็จ" หรือ "ผู้ที่ประสบความสำเร็จ" จากการเลี้ยงกุ้งที่มีที่เลี้ยงอยู่ในเขตชุมชนใกล้เคียง ทั้งที่บ้านหน้าเมือง บ้านปากเล บ้านไม้หลา และบางพื้นที่ในอำเภอปากแพ่ง ซึ่งมีสภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ และสภาพแวดล้อมที่เหมือนกัน ประกอบกับในขณะนั้นเป็นช่วงแรกที่เริ่มมีการเลี้ยงกุ้งในแถบริมทะเลบริเวณนี้ จึงยังไม่เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับปัญหามลภาวะทางน้ำ (water pollution) ให้ปรากฏ จึงทำให้ชาวบ้านหลาย ๆ คนที่มีฐานะดีเป็นพิเศษในชุมชนซึ่งมีความพร้อมเริ่มเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาข้าวมาเลี้ยงกุ้งแทน เช่น ครอบครัวที่มีญาติหรือสมาชิกในครัวเรือนรับราชการและ/หรือไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ทำมาหากินจนมีฐานะหรือเป็นผู้ที่มีโอกาส เช่น ข้าราชการครู ข้าราชการหน่วยงานต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนี้ไม่กี่รายรับเอาธุรกิจด้านนี้มาดำเนินการ พ.ศ. 2531 โดยที่ในการทำนากุ้งช่วงแรกๆ จะประสบความสำเร็จและเพิ่มปริมาณการเลี้ยงมากขึ้นโดยในปลาย พ.ศ. 2532 หลังจากนั้นก็มีรูปแบบการเลี้ยงกุ้งขึ้นมาอีกแบบหนึ่งในรูปของการดำเนินการร่วมกันเป็น "กลุ่มนากุ้ง" กับบุคคลที่มาจากภายนอกท้องถิ่นที่เป็นข้าราชการสังกัดต่างๆ ทั้งปลัดอำเภอ ตำรวจ ทนายความ และพ่อค้า หรือดำเนินการเลี้ยงกุ้งเฉพาะราย ผลปรากฏว่าก็ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับนักธุรกิจนากุ้งในชุมชนใกล้เคียงเท่ากับเป็นกรณีตัวอย่างในพื้นที่หรือผ่านการทดลองที่สร้างความมั่นใจให้แก่เกษตรกรนาข้าวมากยิ่งขึ้นเป็นผลให้จำนวนผู้เลี้ยงกุ้งเพิ่มสูงสุดในชุมชนนี้เมื่อ พ.ศ. 2533 พร้อม ๆ กับปัญหาผลกระทบและการเคลื่อนไหวในลักษณะต่างๆ ของเกษตรกรนาข้าว

ประการที่สอง "ผลกำไร" จากการเลี้ยงหรือ "รายได้" นับว่าเป็น "แรงจูงใจ" หรือเป็น "แรงดึงดูด" สำคัญสูงสุดที่ตอบแทนจากการดำเนินงานเลี้ยงกุ้งที่เมื่อเลี้ยงได้ผลประสบความสำเร็จในแต่ละครั้งก็จะได้เป็นกอบเป็นกำ และคุ้มค่าในระยะเวลานั้นประมาณ 4 เดือนก็สามารถจับได้ 1 ครั้ง ซึ่งมีตัวอย่างในสถานการณ์เลี้ยงกุ้งในระยะแรกที่มีการกล่าวถึงความสำเร็จของนักธุรกิจนากุ้งในชุมชนว่า "คนเลี้ยงกุ้ง 10 คน ได้กำไร 9 คน ขาดทุนเพียง 1 คนเท่านั้น"² ฉะนั้นกำไรหรือรายได้จึงเป็น "ตัวเร่ง" หรือ "แรงจูงใจ" ให้เกษตรกรนาข้าวเปลี่ยนมาทำนากุ้งกันมากยิ่งขึ้นตลอด พ.ศ. 2533 นายธรรม อดีตเกษตรกร

² จากจากการสัมภาษณ์นายหนู เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535 และนายเฉลิม เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

นาข้าวที่เปลี่ยนมาเลี้ยงกุ้งอย่างเต็มรูปแบบ และเป็นหนึ่งของการรณรงค์นำข้าวได้แสดง ความเห็นถึงความต้องการของชาวบ้านว่า "ชาวบ้านต้องการทำนากุ้งทั้งนั้น เพราะให้ ผลตอบแทนสูงมาก ถึงแม้จะลงทุนสูงก็จริง แต่ผลตอบแทนก็ให้สูงเหมือนกัน... ไม่มีใครต้อง การขายที่ดินถึงแม้ว่าดินจะ เเค็มหมดแล้วแต่เขาต้องการชลประทานน้ำเค็มเพื่อที่จะ ได้เลี้ยงกุ้งกัน ทุกคน"³ หรือทัศนคติเชิงเปรียบเทียบต้นทุนเกี่ยวกับเวลาและปริมาณที่ดินที่ว่า "ทำนาข้าว 10 ไร่ เหนื่อยเกือบตายและต้องใช้เวลามากยังไม่คุ้ม... แต่ทำนากุ้งแค่ 2 ไร่ ยิ่งดีกว่ามากมาย"⁴ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยมที่ถูกหลอหลอมมาจากกระแสการพัฒนาที่เน้นทางเศรษฐกิจ เป็นหลัก

จากประสบการณ์ของเพื่อนบ้านในชุมชนหรือมีกรณีตัวอย่างหลายคน ที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งประสบความสำเร็จและมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ มีผลให้บุคคลเหล่านั้นมีการ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมบางประการตามกระแสหลักของสังคมที่ ฉะนั้นหลังจากได้ทำไร อย่างงามแล้วจึงได้มีการ "เน้นการบริโภคและการให้ความสำคัญเกี่ยวกับวัตถุ" โดยการหาซื้อ สินค้าเข้ามาใช้ในบ้านตามมาด้วย โดยเฉพาะเกี่ยวกับ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องไฟฟ้า และการสร้างหรือซ่อมบ้านเรือน เป็นต้น เป็นการสร้างความต้องการหรือการเอาอย่างแก่ เกษตรนาข้าวอื่น ๆ โดยเฉพาะบางคนได้ใช้โอกาสแห่งความสำเร็จนี้สามารถส่งเสียให้บุตร ได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงเป็นพิเศษกว่าเดิม เช่น "ลูกชายเรียนจบวิศวะ มอ.ที่หาดใหญ่ ก็เพราะ เงินนากุ้งนี้แหละ"⁵ จึงเป็น "แม่แบบ" ให้เกษตรกรนาข้าวบางรายคาดหวังใช้ในเชิงเป้าหมาย ในการที่จะทำนากุ้งด้วย

ประการที่สาม จาก "นโยบายของรัฐ" (Public Policy) ที่เน้น การส่งออกสินค้าเพื่อนำรายได้เข้าประเทศ ส่งผลให้มีการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Implementation) ของ "กลไกรัฐ" ในหลายลักษณะตามภารกิจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ในแต่ละระดับ นากุ้งจึงเป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมในการนำไปปฏิบัติที่สำคัญ ได้รับการยอมรับจากเกษตรกรนาข้าว

³จากการสัมภาษณ์นายธรรม เมื่อ 25 มิถุนายน 2535.

⁴จากการสัมภาษณ์นายแก้ว เมื่อ 25 มิถุนายน 2535.

⁵จากการสัมภาษณ์นายมัน เมื่อ 13 กรกฎาคม 2535.

อย่างรวดเร็ว โดยที่ "บริการของรัฐ" ทั้งจากหน่วยงานทางราชการระดับต่าง ๆ และข้าราชการ เจ้าหน้าที่รัฐในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น รวมถึงภาคเอกชน อันได้แก่ธนาคาร พยายามที่จะให้ความสะดวกในการติดต่อประสานงานแก่ผู้ที่คิดหรือลงมือทำนาถุ้งที่เป็นปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) ให้มีการเลี้ยงกุ้งได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วอีกในระยะเวลาสั้นประการหนึ่งด้วย สำหรับการบริการจากรัฐในลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในชุมชนนี้ดังนี้

- "การเจาะถนน" เป็นบริการเฉพาะที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้และตำบลหน้าستنเท่านั้น ที่ได้รับความสะดวกและรวดเร็วในการอนุมัติจาก "แขวงการทาง" ที่เป็นผู้รับผิดชอบทางหลวงในช่วงที่ผ่านชุมชนนี้เมื่อมีนักธุรกิจนาถุ้งขออนุญาตการเจาะถนนเพื่อ "ฝังท่อพลาสติกขนาด 8-10 นิ้ว ดุดน้ำเค็มจากทะเล" และ "ฝังท่อระบายน้ำเสีย" จากบ่อถุ้งลงสู่ทะเล นับว่าเป็นบริการที่สำคัญมากจากรัฐ อันเป็นก้าวแรกและเป็นหนึ่งในขั้นตอนการทำนาถุ้งที่สูงของการทำนาถุ้งในพื้นที่ชุมชนนี้ด้วย โดยที่ชาวบ้านต้องจ่ายเงินให้แก่แขวงการทางในราคา "80,000 บาท หรือถ้าเจาะ 2 ช่อง ทั้งดุดน้ำเค็มและระบายน้ำเสียคู่กันต้องจ่ายในอัตรา 200,000 บาท⁶ ซึ่งจากการสังเกตสภาพความจริงในชุมชน พบว่าการเจาะถนนเพื่อฝังท่อน้ำขนาด 8 ถึง 10 นิ้วอย่างมากมาย นับว่าเป็นต้นทุนที่สูง จึงเป็นเหตุให้นักธุรกิจนาถุ้งมา "การรวมกลุ่มนาถุ้ง" ของนักธุรกิจที่มีพื้นที่ใกล้ ๆ กัน เพื่อรวบรวมเงินในจำนวนเท่า ๆ กัน ให้ได้ตามจำนวนที่กำหนดไปจ่ายค่าฝังท่อ ฉะนั้น "การรวมกลุ่มนาถุ้ง" จึงมีมาก และเป็นรูปแบบการทำนาถุ้งที่นักธุรกิจนาถุ้งในชุมชนนี้พยายามดึงคนจากภายนอกที่รู้จักกันให้มาร่วมกลุ่มด้วย

- การสนับสนุนเกี่ยวกับ "ทุนค่าเนินการ" โดยผ่านทางให้ "สินเชี้ยว" เปิดให้มีการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการลงทุนทำธุรกิจนาถุ้งได้สะดวกและรวดเร็ว เพียงแต่นำหลักทรัพย์เป็นที่ดินนาถุ้งซึ่งธนาคารประเมินราคาให้ในอัตราที่สูงมากกว่าช่วงปกติไปค้ำประกันไว้ จากข้อมูลในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนักธุรกิจนาถุ้งทุกรายในชุมชนพบว่า เป็นหนี้ธนาคารกันจำนวนมาก⁷ เพราะต่างก็ใช้ทุนในการทำบ่อถุ้งด้วยวิธีการนี้แทบทั้งสิ้น

⁶จากการสัมภาษณ์นายผัน อ้างแล้ว

⁷รายละเอียดดูกรณีตัวอย่างในผลกระทบเกี่ยวกับหนี้สิน ในบทที่ 3 หน้าที่ 81.

- การที่มี "เจ้าหน้าที่รัฐ" หรือข้าราชการจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นผู้เลี้ยงกึ่งด้วย นับว่าเป็น "แบบอย่าง" แก่เกษตรกรนาข้าวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2533 ที่มีบุคคลลักษณะดังกล่าวนี้เริ่มมาทำบ่อกึ่งทั้งในลักษณะของมาเช่าที่ดินซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมกันมาก หรือซื้อที่ดินทำนาในแถบชุมชนนี้ เท่ากับเป็นการสร้างหลักประกันอนาคตให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดีว่าการดำเนินงานในอาชีพที่มีความมั่นคง และได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากรัฐ ถึงขนาดมีจำนวนข้าราชการมาเลี้ยงกึ่งกันมาก เป็นต้นว่าการเลี้ยงกึ่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการครูที่มีอยู่มากมายหลายบ่อทั้งที่สอนโรงเรียนในชุมชนนี้และโรงเรียนต่างชุมชนออกไป ตำรวจ ปลัดอำเภอ ข้าราชการที่ทำงานบนที่ว่าการอำเภอ นายอำเภอและนักการเมืองท้องถิ่น หรือฝ่ายเอกชนอย่างนายความ พ่อค้า หรือตัวอย่างของบุคคลที่มีภูมิสำเนาในท้องถิ่นแต่ได้ไปรับราชการในท้องถิ่นอื่น ต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด ได้กลับมาทำธุรกิจเลี้ยงกึ่งที่บ้านเดิมซึ่งมีที่ดินอยู่หรือซื้อเพิ่มเติม หรือเช่าที่ดินเพื่อนำมาทำบ่อกึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะประสบความสำเร็จในการเลี้ยงกึ่งเป็นอย่างดีในช่วงแรก ๆ ของการเลี้ยงตั้งแต่ปลายปี 2532-2533 หรือการเป็นบุคคลที่มีบทบาทหรืออิทธิพลในการชี้แนะทางความคิดหรือมีหน้าที่โดยตรงในการรักษาความสงบเรียบร้อยที่มีทั้งหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอ จังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายอำเภอ และประธานสภาจังหวัด ที่มีบ่อกึ่งในชุมชนนี้และพื้นที่ใกล้เคียง เป็นต้น

1.2 ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย หรือคัดค้าน หรือไม่ยอมรับการทำนา

"บุคคล" ที่ไม่เห็นด้วย มักจะประกอบด้วยชาวบ้านที่มีสถานภาพต่างกันออกไป เป็นต้นว่าประการแรก ชาวนาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยจะดีเท่าที่ควร ประการที่สอง เกษตรกรกลุ่มไร่นาสวนผสมหรือที่เป็นบุคคลมีแนวความคิดยอมรับถึงศักยภาพของชุมชนว่าที่เหมาะสมกับการทำนามากกว่าการทำนา ซึ่งมักจะเป็นผู้ที่เคลื่อนไหวเพื่อการพัฒนาการเกษตรกรรมในหมู่บ้าน หรือเป็นตัวแทนชาวบ้านที่มักจะมีกิจกรรมสัมพันธ์กับนักพัฒนาเอกชนภายนอกชุมชน⁸ ได้แสดงความเห็น

⁸ ตัวอย่างเช่น 1. นายสม เกษตรกรนาข้าว ราษฎรหมู่ที่ 6

2. นายเอียด เกษตรกรกลุ่มไร่นาสวนผสม ราษฎรหมู่ที่ 4

3. นางเรือง ชาวบ้านนาอาวุโส ราษฎรหมู่ที่ 6

4. นายวงศ์ เป็นต้น.

และ เคลื่อนไหวในลักษณะต่างๆ เพื่อคัดค้านการพัฒนาอาชีพชุมชนด้วยการเปลี่ยนไปเลี้ยงกุ้งหรือ
 วิจารณ์การทำนากุ้ง โดยชาวบ้านยังสนับสนุนความคิดและการเคลื่อนไหวของบุคคลเหล่านี้
 มากขึ้นเมื่อเกิดจากน้ำเสียจากบ่อกุ้งไปทำลายนาข้าวและพืชผักต่างๆ และแหล่งน้ำจืดต่าง ๆ เสีย
 หายอย่างหนัก

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาชุมชนและการสัมภาษณ์เจาะลึกในพื้นที่ ทำให้ทราบว่า
 ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับการทำนากุ้งส่วนมากที่สุดได้แก่ กลุ่มบุคคลกลุ่มหลังสุด กล่าวคือ เป็น
 เกษตรกรนาข้าวที่ประสบกับปัญหา "น้ำเสียหรือน้ำเค็ม" ที่เกิดจากการรั่วซึม หรือเกิดจากที่
 นักธุรกิจนากุ้ง เจตนาปล่อยน้ำเสียออกมาจากบ่อกุ้งไปทำลายนาข้าว แปลงพืชผักต่างๆ และ
 แหล่งน้ำจืดที่เป็นแหล่งที่ชาวบ้านใช้ในการอุปโภคบริโภคเสียหายอย่างหนัก โดยมีประ เด็นสำคัญ
 ที่น่าสนใจ กล่าวคือ

1.2.1 การสนับสนุนและเห็นด้วยกับการทำนากุ้ง ในช่วงแรก ๆ แต่หลังจาก
 การทำนากุ้งได้สร้างความเสียหายแก่ตนเองและชุมชนให้เกิดความเดือดร้อนแล้ว ได้เปลี่ยน
 ความคิดเป็นการไม่เห็นด้วยเช่นกรณีนายเอียด ได้กล่าวตัวอย่างถึงบุคคลในลักษณะดังกล่าวนี้ที่
 ตนเองมีประสบการณ์ตรงว่า⁹ กรณีนายพล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ซึ่งแต่เดิมได้สนับสนุนการทำนากุ้ง
 ถึงขนาดเป็นนายหน้าซื้อขายที่ดินทำนากุ้งให้นักธุรกิจนากุ้งมีความกระตือรือร้นที่ดินได้คัดค้านการทำ
 นากุ้ง ถึงกับกล่าวคาดโทษตน ตัดขาดจากการเป็นญาติพี่น้องกัน ทั้ง ๆ ที่เป็นญาติสนิทกัน และจะ
 ไม่คบกันต่อไปอีก และจะไม่ยอมให้ยืมเงินคั้นหว่าน (คั้นมา) แต่ภายหลังจากที่ได้รับความเดือดร้อน
 อย่างหนักจากน้ำเสียก็กลับมาเห็นด้วยกับวิถีการของตนพร้อมทั้งสนับสนุน และกล่าวว่า "ได้หลงผิด
 ไปเสียนาน ที่ไปสนับสนุนพวกนากุ้ง"

1.2.2 การไม่เห็นด้วยกับการทำนากุ้งมาตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งกลุ่มคนที่มี
 "ความผูกพันอยู่กับการทำนาข้าว" ที่มีความคิดว่าการทำนาเป็นอาชีพที่เหมาะสม สอดคล้อง
 กับวิถีชีวิตและสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน จึงไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับการทำนากุ้งมาตั้งแต่ต้น

⁹จากการสัมภาษณ์นายเอียด เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

ยายเรื่อง อายุ 80 ปี เป็นนักต่อสู้กับนักธุรกิจนากุ้ง โดยเฉพาะเจ้าของบ่อกุ้งที่เป็นข้าราชการ มาอย่างโชกโชนได้เล่าว่า

"ยายไม่เคยคิดทำนากุ้งเลย ทุ่งๆ ที่ดินนาข้าวลุยเอ(มากมาย)ที่อยู่ติดเล (ทะเล) ติดถนน(ถนน)... ทำนาแต่ละปีก็อยู่ได้เหลือกินแล้ว...ยังมีรายได้ที่ขายมะพร้าว มะม่วงข้างบ้าน กล้วย 400 กว่าไฟ(ตัน) ชมพู่ได้ปีละสอง สามหมื่น จ่ายก็ไม่หมด ดีกว่าทำนากุ้งรายได้จากทำนายายเอาไปทำบุญ หอดกฐินทุกปี... ขนาดว่าที่นา ทำไม่ได้มา 3 ปีแล้วก็ยังมั่งกิน แต่ตอนนี้เริ่มลำบากแล้ว..."¹⁰

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องความผูกพันกับการทำนาข้าวนี้ แม้แต่เกษตรกรนากุ้งรายใหญ่ อย่าง นายศรี ได้เล่าให้ฟังว่า "พ่อเป็นคนบ้านเกาะสวรรค์ เป็นข้าราชการบ้านนาและ ทำนามาตลอดแม้ว่าที่ดินจะนำมาทำนาทั้งหมดแล้ว แต่พ่อก็ยังต้องการทำนาเพราะทำมานานตั้งแต่ บรรพบุรุษ เมื่อมีนากุ้ง ทำนาไม่ได้พ่อก็เครียดไม่รู้จะไปทำอะไรเพราะเคยทำนาเคยเป็นอาชีพหลัก มาตลอด จึงต้องหาซื้อที่ดินแถวอำเภอเข็รใหญ่เพื่อไว้ให้เพื่อให้พ่อได้ทำนา..."¹¹ แสดงให้เห็น ถึงความคิดที่ยังมีความผูกพันกับการทำนาข้าวอย่างแนบแน่นและสัมพันธ์กับศักยภาพของแต่ละคน กลุ่มบุคคลลักษณะดังกล่าวนี้จึงไม่เห็นด้วยกับนากุ้งอย่างสุดซึ้ง และเป็นความคิดที่ถูกต้องยิ่งขึ้น เมื่อนากุ้งแล้วไม่ค่อยจะได้ผล ราคาถึงถูกลง และน้ำเค็มจากนากุ้งได้สร้างความเสียหายกับนาข้าว ได้มีผลกระทบจากการทำนากุ้งได้สร้างความเดือดร้อนแก่เกษตรกรอย่างหนักในปัจจุบัน จึงมีการ- เคลื่อนไหว การแสดงออกคัดค้านในรูปแบบต่างๆ

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก พบว่าในปัจจุบันนี้ชาวบ้านทุกคนทั้งที่เป็นเกษตรกรนากุ้ง และ เกษตรกรนาข้าว ได้แสดงออกถึงความเป็นห่วงและบางส่วนก็ยังไม่เห็นด้วยต่อการทำนากุ้ง ที่สร้างความเสียหายแก่นาข้าวหรือพื้นที่ของชุมชน โดยมีสาเหตุที่เหมือนกัน 2 ประการ กล่าวคือ การทำนากุ้งที่สร้างความเสียหายให้แก่ชุมชนนี้เกิดจากการที่บางคนในชุมชนการทำ นากุ้งร่วมกับบุคคลที่มาจากชุมชนอื่นเช่น การอ้างว่า อาจารย์ประดับ หรือนายแนน ที่ทำนาเกษตรกร นากุ้งมาจากภายนอกมาทำนากุ้ง ประการหนึ่งและการอ้างถึงสาเหตุที่มาจาก การอนุญาตเปิด

¹⁰จากการสัมภาษณ์นางเรื่อง เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

¹¹จากการสัมภาษณ์นายศรี เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

ให้มีการเจาะถนนฝังท่อทำให้มีเกษตรกรนาข้าวเดือดร้อนกันอย่างหนัก อีกประการหนึ่ง แต่ทั้งนี้กลุ่มคนแต่ละกลุ่มมีมุมมองที่ไม่เห็นด้วยต่างกันไปตามสถานการณ์ของอาชีพและได้รับผลกระทบกับการทำนาในลักษณะต่างกันซึ่งจำแนกออกเป็นกลุ่มอาชีพต่างๆ ดังนี้

เกษตรกรนาข้าว เป็นกลุ่มคนที่มีมากที่สุดของชุมชนต่างก็สรุปการให้เหตุผลในทำนองที่ว่า ประการแรก การทำนาต้องใช้ "ทุนสูง" มาก เกินขีดความสามารถของชาวบ้านที่จะทำได้ อีกทั้งยังได้เห็นตัวอย่างนักธุรกิจนาในชุมชนและบ้านใกล้เคียงบางคนประสบปัญหาทางการเงิน เมื่อถึงตายหรือขาดทุนทำให้มีหนี้สินกับธนาคารจำนวนมากๆ ที่ไม่เคยประสบเมื่อตอนทำนาข้าว จึงไม่เสี่ยง และไม่กล้าตัดสินใจทำ ประการที่สอง "ที่ดินนาข้าวตั้งห่างอยู่แหล่งน้ำเค็ม" ทั้งน้ำเค็มจากคลองหัวไทรและน้ำเค็มจากทะเล ฉะนั้นที่ดินนาข้าวส่วนใหญ่ที่เหลืออยู่ในระยะที่ห่างกันมากเกินไปโดยไม่อาจจะต่อท่อส่งน้ำเข้าไปถึง เพราะจะต้องใช้กับดินทุนสูง

เกษตรกรนาข้าวที่เปลี่ยนมาทำนาเป็นกลุ่มนักธุรกิจนาส่วนใหญ่ของชุมชนนี้ที่แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ที่มีเหตุผลต่างกัน ตาม "สภาพเงื่อนไขที่กำหนดให้ตัดสินใจ" ทำนาได้แก่

กลุ่มแรกเป็นกลุ่มคนที่เห็นด้วยกับการทำนา¹² ได้ตัดสินใจเลี้ยงกุ้ง แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นคนที่ไม่เห็นด้วยในภายหลัง ซึ่งเกิดจากการเปรียบเทียบถึงการที่ต้องรับผิดชอบ ก้าวรหรือผลตอบแทนที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง โดยเฉพาะมีปัจจัยเหตุหลักมาจาก "ราคากุ้งตกต่ำ" ในขณะที่ "ราคาอาหารกุ้งรวมถึงน้ำมันที่ใช้กับเครื่องสูบน้ำเครื่องที่ตีน้ำ และยาปฏิชีวนะมีราคาแพง" จึงมีผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ขาดทุนหรือขาดเงินที่จะนำมาลงทุนเลี้ยงกุ้งต่อไปอีก เป็นหนี้สินที่ไม่อาจจะส่งคืนเงินให้ธนาคารได้ทันตามกำหนดและถูกธนาคารยึดที่ดินหลายราย ส่วนปัจจัยเหตุรองลงมา คือ "กุ้งตาย" เนื่องจาก "ไม่มีความรู้ความเข้าใจและ

¹²ดูเหตุผลจากหัวข้อที่เห็นด้วยกับการทำนา กบทที่ 3 หน้า 57.

ขาดประสบการณ์ในการเลี้ยง” ซึ่งเป็นปัญหาในเชิงเทคนิคการเลี้ยงที่นักธุรกิจนากุ้งในชุมชนนี้มีปัญหาเหมือนกันทุกราย นายเหียบ โต๊ะหมาย นักธุรกิจเลี้ยงกุ้งได้ให้รายละเอียดว่า “เราลงมือทำกันโดยไม่รู้ใคร ทำก่อนเรียน(หมายถึงเลี้ยงกุ้งก่อนมีการศึกษา) จึงไม่ถูกจุดทีเดียวงม (ลองผิดลองถูก) งมง่ายไม่รู้ใคร”¹³ ทั้งนี้ ที่การเลี้ยงกุ้งจะต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษจนถึงขนาดกล่าวกันทั่วไปในชุมชนว่า “เป็นเหมือนลูกคนเล็กหรือต้องรักมากกว่าลูกคนสุดท้องเสียอีก”¹⁴ ฉะนั้นต้องพิถีพิถันในทุกขั้นตอนหรือทั้งกระบวนการ แต่สภาพความจริงการเลี้ยงในชุมชนนี้เป็นการเลือกรับเอาวิธีการเลี้ยงเพียงบางขั้นตอนมาปฏิบัติเท่านั้น โดยจะพยายามตัดบางขั้นตอนที่คิดเอาเองว่า ไม่สำคัญออกเพื่อเป็นการลดต้นทุนด้วยเป็นต้นว่า การดูน้ำเค็มเข้าสู่บ่อเลี้ยงโดยตรงไม่มีการพักน้ำที่บ่อพักและ ไม่มีการใช้น้ำจืดผสมให้มีระดับความเค็มอยู่ในระดับที่เหมาะสมหรือ เป็นน้ำกร่อยที่เหมาะสมกับการเติบโตของกุ้ง จึงมีผลให้กุ้งตายอย่างมาก

กลุ่มที่สอง ได้แก่เกษตรกรนาข้าวที่เพิ่งเปลี่ยนมาทำนากุ้งในช่วงหลังจากที่ไม่สามารถทำนาข้าวได้แล้ว ซึ่งมีเหตุผลร่วมกันเหมือนกันทั้งหมดว่า “ไม่รู้ว่าจะทำอาชีพอะไรแล้วเพราะนาข้าวก็ทำไม่ได้ ที่ดินก็เค็มหมดจนไม่อาจจะทำอะไรได้แล้ว จึงทดลองทำนากุ้งดีกว่า”¹⁵ ทั้งๆที่ไม่เห็นด้วยกับการทำนากุ้ง อย่างไรก็ตามกลุ่มบุคคลในลักษณะดังกล่าวนี้หาได้มีจำนวนมากนัก แต่ส่วนมากแล้วจะเป็นคนที่มีฐานะดีมีเงินที่จะลงทุนได้ ไม่นับจำนวนนี้บางคนก็ได้อาศัยน้ำเค็มที่ไม่ได้มาจากทะเลเพียงแต่ดูดเอาจากน้ำเสียหรือน้ำเค็มที่ถูกปล่อยออกมาจากบ่อกุ้งอื่น ๆ¹⁶ มาเป็นน้ำเค็มเลี้ยงกุ้งซึ่งก็ได้ผลผลิตดีใกล้เคียงกัน โดยที่เหตุผลนี้บางครั้งก็กลายเป็นข้ออ้างของนักธุรกิจนากุ้งบางคน เพื่อหลบเลี่ยงความรับผิดชอบให้พ้นตัว ว่าไม่ได้มีส่วนในการทำให้ น้ำเค็มเข้าสู่บ่อทำนาข้าวเท่านั้นเอง

¹³จากการสัมภาษณ์ของนายโต๊ะ เมื่อ 2 กรกฎาคม 2535.

¹⁴จากการสัมภาษณ์นายไชย เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535 และนายเฉลิม เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

¹⁵จากการสัมภาษณ์นายเพชร เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535 และจากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 29 มิถุนายน 2535.

¹⁶มักจะอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 4 ในหมู่ที่ 6.

อย่างไรก็ตามหลังจากเกิดปรากฏการณ์น้ำเสียล้นน้ำข้าวแล้ว มีการสำรวจของ
อำเภอว่ามีเกษตรกรนาข้าวรายใดประสงค์ที่จะทำนาปักดำข้อมูลยืนยันว่าชุมชนนี้ไม่ได้มีเกษตรกร
รายใดต้องการจะทำนาปักดำเพิ่มเติมอีกเลย 17

1.3 การขัดแย้งระหว่างทัศนคติ กับพฤติกรรมเกี่ยวกับนาปักดำ

จากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ทำให้ทราบถึงการขัดแย้งในตัวเองระหว่าง
ทัศนคติกับพฤติกรรม หรือการขัดแย้งกันระหว่างความคิดเกี่ยวกับนาปักดำกับการปฏิบัติจริงหรือ
การแสดงออกต่อกับนาปักดำทั้งที่เกิดขึ้นในตัวของ ทั้งเกษตรกรนาข้าวและนักธุรกิจนาปักดำบางส่วน
เป็นประเด็นที่น่าสนใจของชุมชนนี้กล่าวคือ ในด้านทัศนคติหรือความคิดเห็นของเกษตรกรนาข้าว
ได้แสดงความคิดเห็นที่เหมือนกันทุกคนในชุมชนว่า "นาปักดำ" เป็นสาเหตุหลักที่สร้างความเสียหาย
ต่อการทำนาข้าว ไร่นาสวนผสมทำให้ไม่สามารถที่จะปลูกข้าวพืชผักต่างๆได้อย่างเช่นปกติที่
เคยมีมาแต่ในอดีต ตลอดจนทำให้แหล่งน้ำของชุมชนมีสภาพเป็นน้ำเค็มไปทุกแห่ง ส่งผลทำให้
ขาดแคลนน้ำจืดสำหรับใช้ในการบริโภคและอุปโภคอย่างสิ้นเชิงสร้างความเดือดร้อนให้แก่
เกษตรกรนาข้าวทุกคนเร็ว เรือน ส่วนพฤติกรรมนั้นส่วนหนึ่งกับทัศนคติดังกล่าวข้างต้น อันเกิดจาก
การทวนกระแสความคิดของแต่ละบุคคลได้แสดงออกด้วย "การปฏิบัติหรือการดำเนินการเป็น
ผู้เลี้ยงกุ้งเลี้ยงเอง" และ "ความต้องการทำนาปักดำ" หรือ "เป็นผู้ที่เข้าไปรับจ้างในกิจการ
นาปักดำ" เป็นต้น พฤติการณ์ ดังกล่าวนั้นแสดงออกด้วยการเปลี่ยนมาทำนาปักดำอย่างจริงจัง
มากขึ้น โดยยกเอาเหตุผลในทำนองที่ว่า "เพิ่งลงมือทำนาปักดำหลังจากมีการปล่อยน้ำเค็มลงสู่
ทุ่งนาเต็มไปหมดแล้ว" กรณีตัวอย่างก้านแดง กล่าวถึงเหตุผลที่เปลี่ยนมาทำนาปักดำซึ่งไม่อยาก
จะทำว่า

"ถ้าดินไม่เค็ม ยังสามารถทำนาได้ก็จะไม่ทำนาปักดำเด็ดขาด เพราะมีลูกชาย
เพียงคนเดียวและแต่งงานแล้ว อยู่ทำนาสบายกว่า ไม่ต้องยุ่งให้เป็นหนี้สิน.. ที่นาข้าว

17 ข้อมูลจากหนังสือ อำเภอหัวไทร นศ. 1016/3684 เมื่อ 4 กรกฎาคม 2534
แต่มีข้อมูลแสดงให้เห็นว่า จะมีในหมู่บ้านอื่นในตำบลนี้เช่น หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 9 มีจำนวน
ผู้ประสงค์จะเลี้ยงกุ้ง 10, 33 ราย และ 21 รายตามลำดับ จำนวนพื้นที่ 252 ไร่, 721 ไร่
และ 171.75 ไร่ตามลำดับ.

3 แปลง มี 49 ไร่ เค็มหมดแล้ว สวนมะพร้าวอีก 9 ไร่..น้ำเค็มทำให้ไม่ได้ผลอะไร จึงตัดสินใจทำนาเกลือโดยรวมกันกับญาติๆ เป็นกลุ่มได้ 18 ไร่ ได้ 5 บ่อ แต่เป็นบ่อเกลือของตนเองแค่ 3 ไร่เท่านั้น"¹⁸

อย่างไรก็ตาม แม้แต่ผู้นำชาวบ้านทางด้านความคิดที่เคลื่อนไหวต่อต้านและไม่เห็นด้วยกับการทำนาเกลือมาตลอด อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่ชาวบ้านมอบหมายให้เป็น "ตัวแทนในการเรียกร้องปัญหาน้ำเค็ม" อย่างนายสม ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ตัดสินใจทำนาเกลือเช่นเดียวกัน โดยกล่าวต่อเรื่องนี้ว่า

"...ได้ตัดสินใจทำนาเกลือเมื่อกลางปี 2534 โดยใช้ที่ดินข้างบ้าน 1 ไร่ 3 งาน มาขุดบ่อเลี้ยงเกลือเหมือนเขาด้วย เพราะดินเค็มหมดแล้ว ไม่เหลือแม้แต่ได้ถุนบ้าน ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากทำเลย อยากทำนาและไร่นาสวนผสมมากกว่า... โดยได้เสนอโครงการแก้ปัญหา น้ำเค็มที่มาบอ้ายยาว ที่ร่วมกับน้องชาย..ช่วยออกแบบแปลน ส่งผ่านทางกำนันแดงไปแล้ว ถ้าโครงการสำเร็จจะมาทำนาข้าวอีก จะหยุดการทำนาเกลือ และโครงการนี้ชาวบ้านแถวๆ มาบอ้ายยาวจะได้ประโยชน์มาก สามารถเลือกได้ว่าจะทำนาข้าว หรือนาเกลือ"¹⁹

สำหรับผู้ที่เคยสนับสนุนการทำนาเกลือในช่วงแรกที่ได้ประโยชน์จากธุรกิจ เป็นต้นว่าชายอาหารเกลือเปิดร้านซ่อมเครื่องยนต์หรือเป็นนายหน้าซื้อขายที่ดิน แล้วเปลี่ยนมาเป็นผู้คัดค้านการทำนาเกลือหลังจากที่น้ำเค็มออกมาสร้างความเสียหายกับเกษตรกรนาข้าวแล้ว แต่หลังจากนั้นก็ได้รับเลือกเป็นผู้เลี้ยงเกลืออีกครั้งโดยการให้เหตุผลว่า "น้ำเค็มขึ้นถึงหมดแล้ว (ไหลหรือซึมไปตามที่ต่างๆ) ไม่รู้จะทำอะไรก็เลยเริ่มมาเลี้ยงเกลือตามผู้อื่นด้วย"²⁰ เมื่อมองไม่เห็นทางเลือกใด ๆ ดีกว่าแล้ว จึงได้มีทำนาเกลือด้วยโดยให้เหตุผลในทำนองเดียวกันดังกล่าวข้างต้น มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเลี้ยงเกลือ ที่เรียกว่า "กลุ่มเกษตรกร" เพื่อจะทำนาเกลือโดยรวมเอาเกษตรกรนาข้าวที่มีที่ดินนาที่อยู่ติดกันเป็นพื้นที่กว้างหรือเป็นแปลงเดียวกัน จำนวนเนื้อที่ประมาณ 1,250 ไร่

¹⁸จากการสัมภาษณ์นายรัก เมื่อ 30 มิถุนายน 2535.

¹⁹จากการสัมภาษณ์นายสม เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

²⁰จากการสัมภาษณ์นายพล อ่างแล้ว.

ประกอบด้วยสมาชิกประมาณ 100 คนเศษ ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มเกษตรกรชื่อ "กลุ่ม" ที่มีนายรอด เป็นประธานกลุ่ม และนายอ่อน เป็นรองประธานกลุ่ม ต้องการเลี้ยงกุ้งหรือรองรับการทำนากุ้งได้ ดำเนินการยื่นจดทะเบียนต่อประมงอำเภอหัวไทรได้ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้วรอเพียงขั้นตอน การติดต่อประสานงานกับบริษัทต่าง ๆ ให้มาส่งเสริมและลงทุนแบบครบวงจรหรือธุรกิจการเกษตร ขนาดใหญ่ ที่มีเงื่อนไขสัญญา (Contracts Farming) โดยได้ติดต่อให้บริษัทห่อแควสตาร์ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทใหญ่ที่มีกิจการส่งเสริมชาวบ้านเลี้ยงกุ้งในลักษณะดังกล่าวอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอ ระโนด²¹ แต่ก็ไม่ได้รับคำตอบยืนยันจากบริษัทว่าจะมาดำเนินงานตามโครงการตามที่ชาวบ้าน ได้คาดหวังไว้เมื่อไหร่ ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านได้เตรียมการเสร็จสิ้นทุกขั้นตอนแล้ว และยังรอคอยมา จนทุกวันนี้ หรือจากการสะท้อนความคิดของ นายธรรม ที่เป็นตัวแทนเกษตรกรในคณะกรรมการ ฝ่ายนาข้าวซึ่งได้รับการเลือกขึ้นมา กล่าวว่า "ถึงแม้ว่าที่ดินจะ เค็มแล้ว... ก็ไม่ยากขายไม่มีใคร ต้องการขายที่ดินแต่ต้องการให้มีชลประทานน้ำเค็ม.. เพราะชาวบ้านต้องการทำนากุ้งถึงแม้ว่าจะ ลงทุนสูงมาก"²² อย่างไรก็ดี มีประจักษ์พยานถึงความต้องการทำนากุ้งของเกษตรกร นาข้าวจากเอกสารการร้องทุกข์ของนายสุวรรณ ต่อนายอำเภอและ ได้ยื่นต่อนายกรัฐมนตรีเมื่อต้นปี 2535 ในกาารให้ทางราชการให้ความช่วยเหลือระยะยาวว่า "ขอให้ทางราชการจัดหาคลองส่ง น้ำเค็มให้ราษฎรผู้ยากจนได้ทำนาเลี้ยงกุ้งได้"²³ ที่ เป็นความขัดแย้งในตัวเขาเองว่าจะทำนากุ้ง ด้วยหรือมองว่านากุ้งได้สร้างความเสียหายให้แก่การทำนาข้าว แต่พิจารณาจากการของความช่วยเหลือแล้วพอจะกล่าวได้ว่า เกษตรกรนาข้าวกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะทำนากุ้งด้วย²⁴

²¹จากการสัมภาษณ์นายเรือง เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

²²จากการสัมภาษณ์นายธรรม เมื่อ 25 มิถุนายน 2535.

²³จากหนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ. 1016/3684 ลงวันที่ 4 กรกฎาคม 2534.

²⁴จากหนังสือสำเนาเรื่องทุกข์ของนายสุวรรณ ต่อนายกรัฐมนตรี เมื่อ 17 กรกฎาคม

ส่วนเมื่อทางราชการโดยอำเภอหัวไทรได้มอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้านทำการสำรวจจำนวนเกษตรกรนาข้าวและจำนวนนักธุรกิจนากุ้งในชุมชน ผลปรากฏ ออกมาว่า จำนวนนากุ้งมากกว่าทำให้เกษตรกรนาข้าวทำให้เงียบไปตั้งแต่นั้น แต่ข้อเท็จจริงแล้ว เกษตรกรนาข้าวมีจำนวนมากกว่าแต่ที่ได้ให้ข้อมูลเป็นเท็จเป็นเพราะว่า เกษตรกรนาข้าว บางส่วนยากที่จะเปลี่ยนอาชีพไปเลี้ยงกุ้งด้วย แต่มีปัญหาทำนากุ้งไม่ได้เนื่องจากไม่มีทุนสำหรับ ดำเนินการ และเมื่ออำเภอได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการสำรวจข้อมูลเกษตรกรนาข้าวที่เดือดร้อน จากน้ำเค็มว่ามีรายได้ประสงค์จะทำนากุ้ง ปรากฏว่ามีความต้องการเลี้ยงกุ้งในหมู่ที่ 2 จำนวน 10 ราย พื้นที่ 252 ไร่ หมู่ที่ 3 จำนวน 33 ราย พื้นที่ 721 ไร่ และหมู่ที่ 9 จำนวน 21 ราย พื้นที่ 171.75 ไร่²⁵

2. ผลกระทบ และปัญหาจากการทำนากุ้ง

สำหรับในประเด็นตามหัวข้อนี้แม้จะไม่ได้อยู่ในขอบข่ายการศึกษาหรือตอบวัตถุประสงค์ การวิจัยก็ตาม ผู้วิจัยคิดว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเสนอผลกระทบและปัญหาจาก การทำนากุ้งทั้งนี้ทั้งนั้นเพราะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในลักษณะต่างนั้นมีปัจจัยเหตุนอกจากกระบวนการ ผลิตของการทำนากุ้ง คือตัวหลักแห่งความขัดแย้งนั่นเอง ประกอบกับสภาพปัญหาหรือผลกระทบนี้ สามารถบ่งบอกถึงสถานการณ์ความขัดแย้งไปด้วยและ เป็นประเด็นที่ชาวบ้านต้องนำมาพูดคุยใน การสัมภาษณ์อยู่แล้ว

2.1 ผลกระทบต่อเกษตรกรนาข้าวและชุมชน

จากสภาพที่ตั้งเดิมของการทำนาข้าวในชุมชนนี้เป็นไปด้วยดีโดยได้ผลผลิต สูงสร้างความพอใจและความมั่นคงให้แก่เกษตรกรมีฐานะดีที่สามารถดำรงได้ตามอัตภาพตลอดมา แต่ภายหลังจากกระแสพัฒนาที่ถูกชี้แนะโดยรัฐและในการกำหนดนโยบาย แผนและโครงการต่าง ๆ ที่เน้นทางเศรษฐกิจ ที่เข้าสู่ชุมชนในรูปแบบของการทำนากุ้ง จึงมีความชอบธรรมต่อกระบวนการ ผลิตต่างๆจึงเร่งการผลิตเพื่อสนองนโยบายเพื่อการส่งออกและสนองความต้องการบริโภคของตลาด ต่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนกับรายได้ที่ให้ความสำคัญเฉพาะตัวเลขเป็นหลัก โดยเฉพาะผลิตผล

²⁵หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ. 1016/3684 เมื่อ ลงวันที่ 4 กรกฎาคม 2534.

เฉพาะของอำเภอหัวไทรที่มีชุมชนนี้สังกัดอยู่สร้างรายได้เข้าประเทศประมาณ 4 พันล้านบาทเศษ ต่อปี แต่เมื่อพิจารณาจากอีกมุมมองหนึ่ง สภาพความจริงที่เกิดขึ้นจากการทำนาเกลือในพื้นที่ต่อชุมชน และชาวบ้านนั้น ได้สร้างความเสียหาย ความเดือดร้อนอย่างหนัก ไม่ละเว้นแม้แต่สร้างความเสียหายให้เกิดแก่นักธุรกิจด้วยกันเองซึ่งจำแนกออกเป็นประเด็นดังนี้

2.1.1 พื้นที่นาข้าวของชาวบ้านไม่สามารถทำนาข้าวได้อีกต่อไป เพราะถูกน้ำเค็มจากนาเกลือเข้าไปทำลายครบทุกแปลง หรือทำให้ที่ดินนาข้าวมีสภาพเป็นดินเค็ม 100 % ซึ่งสามารถมองเห็นได้ จากการที่มีสภาพน้ำเค็มท่วมขังอยู่เหมือนแอ่งน้ำหรือทะเลสาบเล็ก ๆ ไม่มีหญ้าใด ๆ ทนทานต่อสภาพความเค็มให้รอดอยู่ได้ ซึ่งทำนาข้าวไม่ได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2532 มาถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 4 จำนวนพื้นที่นาข้าวและจำนวนเกษตรกรในระดับชุมชนที่ได้รับความเสียหาย

หมู่บ้าน	พื้นที่นาข้าวที่ถูกน้ำเค็ม(ไร่)	จำนวนเกษตรกร (ครัวเรือน)
4	1862	110
5	820.5	86
6	2112	125
รวม	4794.5	322

ที่มา : ปรับจากบัญชีรายชื่อเกษตรกรนาข้าวที่ได้รับความเสียหายจากการทำนาเกลืออำเภอหัวไทร จากหนังสืออำเภอหัวไทรที่ นศ.1007/4982 วันที่ 9 กันยายน 2534

นอกจากนี้ น้ำเค็มทำลายพื้นที่ในลักษณะอื่น ๆ เป็นต้นว่า พื้นที่ปลูกผัก ปลูกพืช ผักต่าง ๆ ได้แก่ มะพร้าว กล้วย มะม่วง พริกขี้หนู ชมพู เป็นต้น โดยเฉพาะพืชผักดังกล่าวปลูกมากในบริเวณเนินหนองนาสวยที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งในเขตหมู่ที่ 4 และบางส่วนของหมู่ที่ 6 อันเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยและถูกปรับปรุงจากพื้นที่นาข้าวให้เป็น "พื้นที่

ไร่นาสวนผสม"²⁶ จากการศึกษาชุมชนสังเกตจากสภาพความจริงประกอบกับการให้ข้อมูลของชาวบ้านทำให้ทราบข้อเท็จจริงว่าน้ำเค็มจากนาุ้งได้ทำลายพืชเหล่านั้นให้เสียหายอย่างหนัก โดยที่พืชบางชนิดก็ตายและไม่อาจปลูกได้ต่อไปเพราะดินเค็ม เป็นต้นว่า พริก มะม่วง กล้วย ส่วนพืชบางชนิดก็ไม่ตายในทันที แต่ค่อยๆ เหี่ยวเฉา ใบค่อยแห้งลงไปทีละน้อยๆ เป็นต้นว่า ต้นไม้ไม่ผลหรือบางชนิดให้ผลผลิตต่ำลงหรือลดลงเรื่อย เป็นต้นว่า มะพร้าวที่มีอาการผิดปกติซึ่งสังเกตจากผลเล็กผิดปกติ ลูกเล็กลงเรื่อย ๆ จากเดิมใหญ่โต แต่เดี๋ยวนี้ลูกไม่จุเหล็กขูด (ปัจจุบันผลเล็กมาก ๆ จนไม่สามารถใช้ชูดกับกระต่ายได้)²⁷ สำหรับส่วนของปลายยอดต้นมะพร้าวค่อยๆ เรียวเล็กลงเรื่อยๆ หรือแม้แต่ต้นตาลโตนตว่าหนานต่อสภาพดินฟ้าอากาศก็ยังคงค่อย ๆ เหี่ยวเฉาและยืนเฉาตายปรากฏให้เห็นอยู่ทั่ว ๆ ไป

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ที่ดินหิ้งนาข้าวและไร่นาสวนผสมอันเคยเป็นแหล่งให้ผลิตผลทางการเพาะปลูกที่สร้างรายได้หลักให้แก่ชุมชนนี้ให้หมดสิ้นตามไปด้วย เมื่อทางราชการโดยอำเภอได้ทำการสำรวจครั้งสุดท้าย โดยคิดมูลค่าความเสียหายไร่ละ 1,200 บาท ซึ่งมาจากหลักการ "เกณฑ์การคำนวณ" หรือ "ฐานการคิดคำนวณ" ที่ทางอำเภอกำหนดขึ้นเอง เพื่อประมาณการค่าใช้จ่ายที่จำเป็นที่เกษตรกรต้องจ่ายสำหรับทำนามาเป็นฐานในการคิดคำนวณ กล่าวคือ มาจากค่าเมล็ดพันธุ์พืช ค่าปุ๋ย ค่ารถไถนา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หลักการนี้ได้ "กำหนดให้ที่ดินที่ถูกน้ำเค็มเป็นที่ดินนาข้าวทั้งหมด" ไม่ได้มีการจำแนกออกตามสภาพความเป็น

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁶กรณีตัวอย่างการรวมกลุ่มไร่นาสวนผสมเกาะสวรรค์ เนินหนองนาสวยที่มีนายเอียดเป็นผู้ประสานงาน มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มด้วยจำนวนพื้นที่ที่ตั้งอยู่ติดๆกันจำนวน 465 ไร่ สมาชิก 37 ราย และมีเกษตรกรทำไร่นาสวนผสมที่ต่างคนต่างทำไม่ได้เข้าร่วมเป็นกลุ่มอีกจำนวนมาก.

²⁷จากการสัมภาษณ์นายไชย เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535 และยังได้นำใบตมผลมะพร้าวของจริงในส่วนด้วย คำกล่าวเปรียบเทียบกับในลักษณะดังกล่าวนี้มิให้ได้ยินอยู่ตลอดเวลา ที่มักจะ เป็น คำกล่าวเชิงตลกซึ่งเมื่อกกล่าวแล้วมักจะหัวเราะควบคู่กันไปด้วย.

จริง²⁸ แล้วใช้หลักการคำนวณตามตัวเลขที่กำหนดไว้ดังกล่าวข้างต้น ออกมาเป็นข้อมูล ความเสียหาย ของอำเภอ ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแนวทางต่างๆ ด้วย

ตารางที่ 5 จำนวนมูลค่าความเสียหาย

หมู่ที่	จำนวนเงิน(บาท)
4	2,212,800
5	984,600
6	2,595,800
รวม	5,793,200

ที่มา: ปรับจากบัญชีรายชื่อเกษตรกรนาข้าวที่ได้รับความเสียหายจากการทำนาทุ่งอำเภอหัวไทร จากหนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ.1007/4982 วันที่ 9 กันยายน 2534.

2.1.2 ขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคอย่างรุนแรง เพราะว่าในอดีต เคยใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคจากน้ำฝนและน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้นว่า บ่อน้ำ คลอง หนองน้ำ เช่น บ่อน้ำของแต่ละบ้าน หรือแหล่งน้ำสาธารณะ เช่น คลองตึง คลองโศ มาบยาว มาบด้านตะวันตกวัด เป็นต้น แต่บัดนี้ หลังจากที่มีการทำนาทุ่งแล้ว แหล่งน้ำ ธรรมชาติในชุมชนนี้ไม่อาจใช้ในการดื่ม การใช้ต่าง ๆ ได้เลย น้ำในแหล่งน้ำเหล่านั้นรวมทั้ง น้ำใต้ดินมีสภาพเป็นน้ำเค็มหมดทุกพื้นที่ ทำให้ขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรงจนมีการพูดเปรียบเทียบ ที่ตรงไปตรงมาว่า "แม้แต่การนำมาใช้ในการล้างชื้อ (อุจจาระ) ก็ยังไม่มี"²⁹ หรือมีการพูดเชิง

²⁸ มีพื้นที่บางส่วนพื้นที่เกษตรกรนำมาปรับปรุงสภาพใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะอื่น ๆ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินจากการทำนาไปเป็นอย่างอื่น เช่น ไร่นาสวนผสม การปลูก พืชผักต่างๆ เป็นต้น ซึ่งมีต้นทุนในการดำเนินการและให้ผลตอบแทนต่างไปจากการทำนาข้าว.

²⁹ จากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 29 มิถุนายน 2535.

ตกลงกันว่า "ลูกสาวแถวบ้านนี้ไม่มีใครมาขอ (แต่งงาน) เพราะวานลาย (กินลาย)"³⁰ ซึ่งเป็นผลมาจากการขาดน้ำนั่นเอง ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ให้วัวกินหรือสำหรับการบริโภคในรูปของน้ำใช้ น้ำอาบและซักผ้าก็เสียหายหมด ทำให้น้ำใต้ดินก็เค็มด้วยเช่นกัน ซึ่งสังเกตได้จากบ่อน้ำของเกษตรกรในแถบเนินหนองน้ำ เนินหนองนกสวย ส่วนที่จะใช้น้ำฝนก็ไม่เพียงพอใช้ได้ไม่นานก็หมด เพราะไม่มีภาชนะรองรับน้ำไว้ใช้หรือมีก็น้อยเกินไป

การแก้ปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำ มีแนวทางหลักอยู่เพียงอย่างเดียวคือ "การช่วยเหลือตนเอง" ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะคือ การซื้อน้ำจืด เกษตรกรนาข้าวแต่ละครอบครัว โดยการที่ต้องซื้อน้ำจืด ซึ่งมีบุคคลจากภายนอกชุมชนนี้บรรทุกน้ำจากแหล่งน้ำที่อื่นๆ มาขายในราคา 250 บาท ต่อรถกระบะเล็ก³¹ หรือประมาณ 100 บาท ส่วนการแก้ปัญหาอีกทางหนึ่งของชาวบ้านที่ไม่ค่อยมีเงินมากนักก็คือ การใช้ถังพลาสติกเก่าๆ ที่เคยใช้บรรจุน้ำมันขนาดต่างๆ ใส่รถเข็น ไปขอน้ำจากบ่อน้ำบาดาลแถว ๆ บนสันเนินริมทะเลโดยที่ไม่มีการซื้อขายกัน แต่ก็เจอปัญหาน้ำจืดเหล่านั้นมีไม่พอเพียงกับจำนวนที่ชาวบ้านที่เดือดร้อน หรือเจ้าของบ่อสงวนไว้ใช้บางส่วนหรือบ่อน้ำนั้นเมื่อก่อนเป็นบ่อที่เค็มเพราะว่าเกิดจากน้ำเค็มที่ดูดเข้ามาถึง มาตามท่อแล้วท่อเกิดรั่วซึมเข้าสู่บ่อน้ำจนทำให้บ่อน้ำบาดาลเค็มไปด้วย ในขณะที่การช่วยเหลือจากทางราชการมีประมาณ 1-2 ครั้ง ไม่อาจจะแก้ปัญหาและบริการได้ทั่วถึง แล้วก็หยุดไปในที่สุด ซึ่งเป็นสภาพขาดแคลนน้ำเป็นปัญหาเริ่มต้นในเวลาที่ไม่ไกลเคียงกับเรื่องที่ดินที่ต่อเนื่องมามาแล้ว 3 ปีแล้ว

2.1.3 เกิดภาวะทุโภชนาการของนักเรียนหรือเด็กเป็นขาดสารอาหาร อาจารย์แก้ว ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมของชุมชนนี้เล่าถึงปรากฏการณ์นี้เป็นผลมาจากการทำนาเกลือ ส่งผลให้เด็กนักเรียนขาดสารอาหาร โดยให้โรงเรียนได้ทำการตรวจจากการชั่งน้ำหนัก และวัดส่วนสูงนักเรียนเป็นประจำทุกปี ๆ ละ 2 ครั้ง ซึ่งโรงเรียนได้ทำการตรวจสอบ

³⁰คำพูดของนายสมชาติ สุกสีแก้ว เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

³¹ชาวบ้านจากภายนอกชุมชน ได้ประกอบอาชีพขายน้ำโดย มีการนำเอารถกระบะเล็กหรือรถปิคอัพมาดัดแปลงให้มีถังบรรจุน้ำเหมือนๆ รถบรรทุกน้ำมัน โดยแหล่งน้ำที่บรรทุกมาจากการไปซื้อมาจากบ่อน้ำแถวๆ ตำบลเขาพังไกร หรือตำบลทรายขาว หรือน้ำจากประปาต่าง ๆ ในเขตสุขาภิบาล.

นักเรียนทุกคนเพื่อรายงานไปยังหน่วยงานระดับสูงตามสายบังคับบัญชา โดยที่นำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์เฉลี่ยที่ทางราชการกำหนด แสดงให้เห็นว่านักเรียนเติบโตไม่ได้ตามมาตรฐานดังกล่าว โดยพบว่า มีนักเรียนขาดสารอาหาร คือ น้ำหนักและส่วนสูงไม่ได้ตามเกณฑ์ หรือต่ำกว่าเกณฑ์ 34 %³² ซึ่งมีจำนวนมากผิดปกติ ทั้ง ๆ ที่ในอดีตตัวเลขจะไม่มากอย่างนี้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า พ่อแม่หรือผู้ปกครองไม่มีรายได้ใด ๆ หรือมีน้อยทำให้มีการปรุงและรับประทานอาหารที่ขาดคุณค่าทางโภชนาการ

2.1.4 การรับจ้างทำงาน ในรูปแบบต่างๆ

2.1.4.1 การรับจ้างจากแหล่งจ้างงานในหมู่บ้าน

1). แหล่งจ้างงานเกี่ยวกับนาุ้ง เป็นต้นว่า

- "การรับจ้างเลี้ยงกุ้งในบ่อกุ้ง" เป็นลักษณะ

"การจ้างงานประจำ" ประมาณบ่อละไม่เกิน 2 คน แต่ก็ เป็นลักษณะการจ้างงานที่รองรับแรงงานในหมู่บ้านได้ไม่มาก ทั้งนี้เพราะมีมีปัญหาดรงที่เจ้าของบ่อกุ้งไม่ได้เปิดรับลูกจ้างอย่างเสรี แต่ต้องเลือกเฟ้นคนงานกันมากเป็นพิเศษ เพราะนักธุรกิจนาุ้งกั้วจะถูกขโมยอุปกรณ์นาุ้งหรือขโมยทอดแหในบ่อกุ้ง จึงมีการจ้างเฉพาะบุคคลในแหวดวงจำกัด โดยเฉพาะมักจะมีสายสัมพันธ์ในแบบเครือญาติกันเท่านั้น โดยมีอัตราค่าจ้างเดือนละประมาณ 2,000 บาท

- "การรับจ้างเมื่อมีการเปิดบ่อจับกุ้ง"

ซึ่งเป็นลักษณะ "งานชั่วคราว" รับค่าแรงแบบเหมาจ่าย เมื่อถึงเวลาที่เจ้าของบ่อกุ้งเปิดนาเพื่อขายกุ้ง แต่อย่างไรก็ตาม การรับจ้างจับกุ้งนั้นเกษตรกรนาข้าวไม่ได้เป็นฝ่ายไปรับจ้างจากนักธุรกิจนาุ้งเองโดยตรง แต่จะมีผู้รับเหมาช่วงมาจากเจ้าของบ่ออีกทอดหนึ่งที่เรียกว่า "นายอวน" แล้วจะหาสมัครพรรคพวกมาเป็นลูกน้องหรือลูกทีมโดยจ่ายค่าแรงให้วันละ 130-150 บาทต่อวัน นายจันทร์ ซึ่งได้เข้ารับจ้างเป็นลูกทีมอยู่เป็นประจำ ได้สะท้อนถึงจำนวนเกษตรกรนาข้าวรับจ้างในลักษณะนี้ว่า "แต่ละทีมแต่ละวันไปรับจ้างเป็นจำนวนมากทุกวัน"³³ สำหรับที่นายอวนจะเป็นบุคคลที่ลักษณะดังนี้ ประการแรก ต้องเป็นผู้ที่มีเครื่องคูดน้ำประมาณ 2 เครื่องต่อการคูดน้ำบ่อกุ้ง 1 ไร่ ซึ่งได้รับค่าจ้างในอัตรา 500 บาท สำหรับน้ำมันที่ใช้เติม

³²จากการบอกเล่าของนายแก้ว ที่กล่าวถึงตัวเลขดังกล่าวว่าถูกขอร้องจากต้นสังกัดให้ลดตัวเลขลงอีก อย่างไรก็ตามตัวเลขจริง เพราะสำนักงานฯ จะเสียหน้า.

³³จากการสัมภาษณ์นายจันทร์ เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

เครื่องนำเจ้าของบ่อกุ้งจะซื้อให้ ฉะนั้น ถ้าบ่อกุ้งมีจำนวนพื้นที่หลายไร่ก็ต้องใช้เครื่องดูดน้ำหลายตัวเพื่อจะดูดน้ำให้แห้งเร็วขึ้น เพื่อจะได้จับกุ้งได้รวดเร็วไม่ให้กุ้งบอบช้ำ ประการที่สอง เครื่องมือการจับกุ้งจะต้องใช้ฉนวน เป็นถุงลากลากจับกุ้ง โดยใช้ไร่ละ 2 ปาก คิดค่าจ้างในอัตราไร่ละ 800 บาท³⁴ จึงทำให้นายอวนต้องมีอวนไว้ในครอบครองเพื่อการทำงานด้วย ส่วนลูกทีมใช้แต่แรงงานเพียงอย่างเดียว สำหรับเวลาปฏิบัติงานจะต้องใช้ควบคู่กันไปถึงเครื่องดูดน้ำและอวน ซึ่งต้องใช้คนงาน 6 คนต่อไร่ ทำให้มีชาวบ้านเข้าไปรับจ้างในการทำงานจำนวนหลายคนต่อทีมซึ่งมีการทำกันเป็น "ทีมประจำ" เดือนหนึ่งๆ จะมีงานทำไม่ต่ำกว่า 15 วัน การรับจ้าง หรือการจับกุ้งนับว่าเป็นงานหรือ "อาชีพใหม่" เพียงอย่างเดียวที่กำลังมาแทนการปลูกข้าวและพืชผักต่างๆ ซึ่งพอจะสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรนาข้าวได้เป็นกอบเป็นกำมากที่สุด แต่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์เลี้ยงกุ้งด้วยว่ามีราคาสูงหรือต่ำให้ผลผลิตดีหรือไม่สำหรับในชุมชนนี้มีอวนประมาณ 30 ปากหรืออวน มีเครื่อง 15 เครื่อง³⁵ จากสภาพที่ ปรากฏในหมู่บ้านผู้วิจัยเห็นว่า มีหลาย ๆ ครอบครัวที่ทำอาชีพนี้อย่างจริงจัง ด้วยการแขวนป้ายไว้ที่หน้าบ้านหรือขึ้นป้ายไว้ที่ริมถนนโดยมีข้อความที่บอกให้ทราบ เป็นต้นว่า "บ้านนี้มีอวนจับกุ้ง" หรือ "รับจับกุ้ง" ปรากฏอยู่ทั่วไป

2) แหล่งงานที่ต้องใช้ทักษะ หรืองานหัตถกรรม

แต่อัตราค่าจ้างราคาถูก

การรับจ้าง "ผูกอวน" อุปกรณ์จับปลาทะเล

ซึ่งเป็นงานรับจ้างที่มีมาแต่อดีตก่อนที่จะมีการทำนาในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะชุมชนนี้อยู่ติดทะเล และมีชาวไทยอิสลามอาศัยอยู่หนาแน่น ซึ่งนิยมผูกอวนรับจ้างเป็นอาชีพเสริมของครอบครัว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁴ในช่วงแรกของการทำนากุ้งจะจ้างกันในอัตราไร่ละ 800 บาท เมื่อมีการทำนา กุ้งกันมากและกุ้งราคาดี ค่าจ้างขึ้นเป็นไร่ละ 1,000 บาท ส่วนในปัจจุบันได้ลดลงเหลือไร่ละ 800 บาท เพราะกุ้งราคาตกต่ำ มีการหยุดการทำนากุ้งกันมาก ประกอบกับมีการสร้างอวนและเครื่องดูดน้ำกันมากขึ้น.

³⁵จากการสัมภาษณ์นางนงค์ เมื่อ 17 กรกฎาคม 2535 และนายใหม่ (ช่างซ่อมเครื่องยนต์ในหมู่บ้าน) เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

ตลอดมา การผูกอวนเป็นงานที่มีลักษณะพิเศษ คือจะใช้ความพยายามเป็นคนใจเย็นที่ต้องพิถีพิถันมาก ผู้ผูกจะต้องมีประสบการณ์มีทักษะหรือมีความชำนาญที่สามารถผูกเส้นใยให้เป็นอวนได้อย่างคล่องแคล่ว เป็นลักษณะงานที่ได้ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในครอบครัวหากันในยามว่าง ฉะนั้นเมื่อเดือดร้อนจากปัญหาน้ำเค็มจากนาุ้ง สมาชิกในครอบครัวส่วนหนึ่งโดยเฉพาะผู้หญิงและเด็ก ๆ ที่ไม่สามารถทำงานใดมาช่วยเหลือครอบครัว จึงนิยมการผูกอวนรับจ้างกันมากด้วยเช่นกัน ทั้ง ๆ ที่ได้รับค่าตอบแทนต่ำมากกล่าวคือ ได้รับค่าจ้างในอัตราห้วงละ 10 บาท ซึ่งกว่าจะเสร็จต้องใช้เวลา 1 วันครึ่ง สำหรับผู้ที่ชำนาญหรือประมาณ 2 วัน สำหรับผู้ที่ไม่ค่อยถนัดนัก สำหรับเส้นใยที่นำมาผูกอวนนั้น จะมีนายหน้านำเส้นใยมาจากร้านค้าในตัวอำเภอปากพะยูน้อย หรืออำเภอหัวไทรบ้าง นำมาส่งให้ตามบ้านเรือนต่างๆ ยายหลิบ เทพทอง เล่าว่า

"มีนายหัว รับมาจากปากพะยูน้อย หัวไทร มาส่งให้ตามบ้านต่าง ๆ ตลอดตามริมทะเล ผูกกว่าจะเสร็จใช้เวลา 2 วัน ได้ค่าจ้างห้วงละ 10 บาท... ยายผูกมาตั้งแต่เดือน 6 (มี.ย 35) เพราะไม่รู้วิธีทำหัวแล้ว ค่าจ้างไม่เคยเหลือ เพราะซื้อหมาก ปลูก ปลาก็ไม่พอ..." 36

จะเห็นได้ว่า หากเปรียบกับค่าแรงแล้วจะเห็นว่าต่ำมากแต่ต้องทำเพราะเคยปฏิบัติกันมานานแล้วพร้อมทั้งช่วยครอบครัวให้จะมีรายได้บ้าง แต่ต้องมีความอดทนมากเพราะทั้งลักษณะงานที่ต้องประณีตใช้ฝีมือและราคาค่าจ้างก็ถูกมาก แต่จะสังเกตเห็นได้ทั่วไปว่ามีครัวเรือนต่าง ๆ ได้รับเอางานลักษณะนี้มาปฏิบัติโดยมีอวนแขวนติดอยู่ที่บ้าน หรือกำลังนั่งผูกอวนอยู่มีให้เห็นอยู่ทั่วไป ในเขตหมู่ที่ 5 และ 6

2.1.4.2 การรับจ้างจากแหล่งงานภายนอกชุมชน มี 2 ลักษณะ คือ

- 1). เป็นการออกจากหมู่บ้านไปรับจ้างและพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ทำงานหรือแหล่งงานนั้น หรือเป็นการอพยพไปอาศัยนอกชุมชนด้วยการไปรับจ้างในการเป็น

³⁶จากการสัมภาษณ์นางหลิบ เมื่อ 23 ตุลาคม 2535.

"ลูกเรือประมง" ซึ่งเขาเคยมีประสบการณ์มาแต่อดีต เจ้าอาวาสได้กล่าวต่อเรื่องนี้ว่า "หลังจากที่ห่านาไม่ได้แล้ว มีชาวบ้านจำนวนมากโดยเฉพาะพวกที่อาศัยอยู่บนเนินริมทะเล หมู่ที่ 6 ออกไปหางานหาที่สงขลาและปัตตานี..."³⁷ และมีคนหนุ่มสาวบางส่วนเดินทางไป "เย็บผ้าจ้าง" ในกรุงเทพฯ

2). การไปรับจ้างชั่วคราวนอกหมู่บ้าน โดยที่เดินทางไปรับจ้างทำงานออกจากบ้านในตอนเช้าและกลับในตอนเย็น นับว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของชุมชนที่เกิดหลังจากห่านาไม่ได้แล้วโดยการเดินทางไป "รับจ้างเกี่ยวข้าว" ในนาข้าวของเกษตรกรตำบลต่าง ๆ ของอำเภอหัวไทร เช่น ตำบลทรายขาว ตำบลบ้านราม ตำบลเขาพังไกร และในตำบลเขาพระบาท ตำบลเกาะเกิดในท้องที่อำเภอเชียรใหญ่ โดยมีปัจจัยผลักดันจากการที่ไม่สามารถหางานอะไรให้มีรายได้เลยทั้ง ๆ ที่ในอดีตชุมชนนี้มีผลผลิตข้าวมาก เกษตรกรไม่เคยเดินทางไปรับจ้างใคร แต่เมื่อเกิดปัญหานี้ก็จำเป็นต้องไปรับจ้างเพื่อความอยู่รอด ทั้ง ๆ ที่สิ้นกับความรู้สึกที่สะท้อนออกมาว่า "ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนข้าวดี จนซื้อครานีเก็บ แต่ตอนนี้ต้องไปรับจ้างเก็บของเพื่อนกิน มันเจ็บใจ แต่เพราะว่านาของตัวเองทำไม่ได้แล้ว จึงต้องออกไปเก็บข้าวจ้างเพื่อนกิน...มีรถมารับชาวบ้านในตอนเช้าแล้วกลับมาส่งในตอนเย็น ๆ ทุกวัน...ไปกันมาก เข้าหนึ่ง ๆ ไปกันกันไปกันเป็นร้อย ๆ คน บรรทุกรถไปหลายคัน"³⁸ แต่ก็เป็นกรออกมารับจ้างได้บางเพียงในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึงต้นเดือนเมษายนเท่านั้น แล้วเริ่มใหม่อีกในฤดูกาลหน้าซึ่งมีการปฏิบัติเช่นนี้ตั้งแต่เมษายน 2532 เป็นต้นมา ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นแหล่งรองรับการจ้างงานของผู้หญิงและเด็กมากกว่าแรงงานหัว ๆ ไป

2.1.5 ปัญหาความยากจน ในอดีตนี้ต่างก็ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเกษตรกรนาข้าวของชุมชนนี้เขาไม่ได้มีฐานะลำบากใด ๆ เนื่องจากมีสมบูรณ์ทุกอย่าง ทั้งอาหาร ข้าวสาร ไม่ต้องซื้อ การใช้จ่ายมีน้อยมาก เพราะมีข้าวปลาอาหารครบถ้วน ข้าวก็ให้ผลผลิตที่สูง ทำให้

³⁷จากการสัมภาษณ์หลวงพ่อหีบ เมื่อ 23 ตุลาคม 2535.

³⁸จากการสัมภาษณ์นางสวน เมื่อ 30 มิถุนายน 2535.

เกษตรกรมีรายได้ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตที่ดีตามอัตภาพ นางคำได้พูดถึงบรรยากาศในอดีตว่า "...นาข้าวเหมือนหม้อข้าว ในเลเหมือนหม้อแกง เพราะสมบูรณ์มาก ทั้งข้าวปลาอาหาร ไม่ต้องใช้จ่ายอะไร ..ถ้าซื้อมังก็เป็นเพียงหัวหอม หัวเทียม เพราะปลูกไม่ได้ จึงมีแต่รับไม่ต้องจ่าย ขายข้าวได้ก็เก็บเพียงอย่างเดียว ส่งให้ลูกเรียนพอ"³⁹ หรือการมีรายได้เสริมจากการทำนา แต่ก็เป็รายได้ที่มีจำนวนสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนรายได้จากการทำนากล่าวคือ รายได้จากการเพาะปลูกพืช ผักต่าง ๆ ในการทำไร่นาสวนผสมในพื้นที่หมู่ที่ 4 เนินหนองนกสวย โดยเฉพาะการปลูกพริกที่สร้างรายได้ในแต่ละปีให้แก่เกษตรกรนาข้าวอย่างมากทำให้แต่ละครอบครัวและภาพรวมของชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีมาก"...ปลูกดีปลี3ร่องขายได้ปีละ3หมื่นกว่า"⁴⁰ หรือ "พ่อค้าเอารถมารับซื้อดีปลีถึงในสวน ในร่อง ราคา กิโลละ 30 บาท ทำให้ได้เงินปีหนึ่งๆ เกือบแสนบาท"⁴¹ แต่หลังจากการทำนาถูกได้เข้ามาใช้พื้นที่ในชุมชนนี้ได้สร้างความเสียหายและมีผลกระทบต่ออย่างมากมาย ต่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวันซึ่งไม่ละเว้นต่อบุคคลใดๆ ในชุมชนนี้เลยทำให้เกิด "ความยากจน" ขึ้นทั่วไปจนกลายเป็นผลกระทบหรือเป็นปัญหาหลักในระดับชุมชนขึ้นมาสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมากที่ต่อเนื่องกันมา 3 ปี และเป็นปรากฏการณ์ที่มีแนวโน้มน่าห่วงเป็นอย่างยิ่ง เพราะเกษตรกรนาข้าวไม่มีรายได้และอาชีพใด ๆ ที่แน่นอน หรือมีก็เพียงแต่รับจ้างในขอบเขตที่จำกัด ผลกระทบดังกล่าวนี้ได้สร้างความเดือดร้อนจนกลายมาเป็น "ความเครียดและความวิตก" ขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่อยู่ในฐานะที่จะต้องรับผิดชอบต่อการอุปโภคบริโภคประจำวันหรือการดำรงชีพของครอบครัว ซึ่งกรณีตัวอย่างมีเหตุและการสะท้อนต่อปัญหานี้ไว้นำรับฟังว่า "กลางคืนก็นอนไม่ค่อยจะหลับ เป็นทุกข์ไม่รู้จะเอาอะไรกิน"⁴² หรือ "นอนก็นอนไม่หลับเพราะกลัวลูกจะอดไม่มีอะไรกิน"⁴³ ทั้งนี้เพราะว่ารายได้หลักในอดีตจากการทำนาข้าวต้องหยุดลงอย่างสิ้นเชิงไม่มีข้าวไว้ขายติดต่อกันมา 3 ปีแล้ว ในขณะที่รายได้เสริมที่สำคัญ

³⁹จากการสัมภาษณ์นางคำ เมื่อ 23 ตุลาคม 2535.

⁴⁰จากการสัมภาษณ์นางห่วง เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

⁴¹จากการสัมภาษณ์นางขำ เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535.

⁴²จากการสัมภาษณ์นางเรือง เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

⁴³จากการสัมภาษณ์นายสม เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

จากการขายผลผลิตของพืชผัก จากไร่นาสวนผสม และพืชที่ปลูกไว้ข้าง ๆ บ้านทั้งมะพร้าว ชมพู่ มะม่วง ก็เป็นลักษณะเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาทำให้ทราบข้อมูลบางประการพอจะเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญของ "รายได้" ชาวบ้านที่ลดลง หรือ "ฐานะทางการเงิน" ไม่ได้หลังจากที่มีการทำนาถ้ำเข้ามาในหมู่บ้าน ทั้งเป็นความเห็นเชิงเปรียบเทียบจากสถานการณ์ทั้งสอง ของผู้ที่มีร้านค้าขายของชำในชุมชน ที่เห็นสภาพการใช้จ่ายเปลี่ยนไป คือ

"..ช่วงก่อนที่ทำนาถ้ำจะขายของได้ดีกว่า ได้เงินสด เงินดีเพราะ ชาวบ้านมีรายได้จากการขายข้าวและดีปลี(พริกไทย) แต่พอมีนากุ้ง ขายของไม่ดี...รายได้ในร้านลดลงขายของจะมีเงินเชื่อกันมาก... จะไม่จ่ายเงิน ข้าวสารจะขายดีที่สุด แต่จะไม่จ่ายเงินในถังแรก แต่จะจ่ายเงินเมื่อมาเอาถังที่สองม่อส่งไปเรื่อย"⁴⁴

ทัศนะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงของชุมชนที่ชาวบ้านไม่มีอาชีพใด ๆ ที่จะสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัวหรือมีอยู่น้อยในระดับที่จำกัดมาก อย่างไรก็ตามสถานการณ์ของปัญหาความยากจนที่มีความรุนแรงมาก แม้แต่นักธุรกิจนาถ้ำเองยังยอมรับถึงสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงของเกษตรกรนาข้าวนี้ว่า "ชาวนาข้าวต้องรอดอยความตายเพียงอย่างเดียว เพราะไม่มีรายได้ ใด ๆ เลย"⁴⁵ อีกทั้งยังได้ตั้งข้อสังเกตการแก้ปัญหาความยากจนในอีกมิติหนึ่ง เพื่อให้ชาวบ้าน ได้อยู่รอดนั้นต้องสัมพันธ์กับรายได้ของนักธุรกิจนาถ้ำ และผลผลิตกุ้งว่าจับได้มากน้อยเพียงใด ขายได้ราคาดีหรือไม่ ถ้าได้ดีก็ส่งผลให้เกษตรกรนาข้าวมีผลดีตามไปด้วย เพราะมีบางส่วนเข้าไปรับจ้างตามบ่อกุ้งในลักษณะต่างๆ

⁴⁴จากการสัมภาษณ์นางนง เมื่อ 18 กรกฎาคม 2535.

⁴⁵จากการสัมภาษณ์นายศรี เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

"พวกนาข้าวรายได้ไม่มี ต้องรับจ้างทั่วไปเกี่ยวกับธุรกิจนาทุ่งของ
นายทุนเปรียบเหมือนเหรียญที่เกาะกิน.. ถ้าทุ่งมีราคาดี พวกนาทุ่งก็มีรายได้
ชาวบ้านก็จะได้กินด้วย ถ้านาทุ่งตาย ชาวบ้านจะยิ่งตายหนักเข้าไปอีก"⁴⁶

จากความยากจนนี้เองได้ส่งผลให้เป็นอุปสรรคที่สำคัญอีกทอดหนึ่งที่จะคิดแก้ปัญหาหน้าเดิม
และหาทางออกให้กับตนเอง โดยเฉพาะการขาดเงินที่จะนำไปเป็นทุนในการฟ้องร้องต่อศาล
ทั้ง ๆ ที่นักธุรกิจนาทุ่งที่ได้ทำหายอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์และต้องใช้เวลาเดินทาง
ในกระบวนการพิจารณาของศาลหลายครั้งหลายหน แต่จะต้องมีเงินทุนอย่างเพียงพอด้วย หรือ
ถ้ารายไดพอจะมีอยู่บ้างก็ไม่คิดจะฟ้องร้อง เนื่องจากต้องการเก็บไว้ใช้จ่ายสิ่งที่จำเป็นใน
การอุปโภคบริโภคในครอบครัว "ไม่รู้จะเอาอะไรไปฟ้อง... มีอยู่หิดุ่ย (เล็กน้อย) ไว้ซื้อข้าว
กับข้าวดีกว่า"⁴⁷ หรือ "เก็บไว้พาไปซื้อข้าวสารให้ลูกกินดีกว่า"⁴⁸

2.1.6 ปัญหาการมีหนี้สิน จากที่เกษตรกรนาข้าวไม่มีอาชีพใดๆ เป็นหลัก
ทำให้ไม่มีรายได้ติดต่อกันมา 3 ปี ทำให้ครอบครัวต้องมีหนี้สินที่ต้องหยิบยืมมาใช้จ่ายใน
การอุปโภคบริโภคของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อน้ำไว้ใช้ในครอบครัว
ที่ต้องใช้อย่างมากและใช้อยู่ตลอดเวลาซื้ออาหารและข้าวสารจากที่ต้องเปลี่ยนจากผู้ผลิตได้เอง
มาเป็นผู้ซื้อ ภาระในการใช้จ่ายที่มีความจำเป็นเหล่านี้จึงไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ ทำให้เป็น
หนี้สินกันอย่างถ้วนหน้า ถึงขนาดซื้อข้าวสารม่อนส่งเพื่อนำมาหุงรับประทานในครอบครัวก่อน
แล้วจ่ายเงินเมื่อต้องซื้อในถังที่สองดังที่กล่าวไว้แล้ว

สำหรับนักธุรกิจนาทุ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จากเกษตรกรนาข้าวไม่ได้มีฐานะดีมากหรือไม่มี
เงินทุนจากเงินสดที่เก็บสะสมไว้ในช่วงหายนานาน ฉะนั้นเมื่อเปลี่ยนมาทำบ่อทุ่งจึงมักจะกู้เงิน
จากธนาคารซึ่งเป็นลักษณะ เช่นนี้เกือบทุกราย โดยการใช้หลักทรัพย์ อันมีที่ดินนาไปค้ำประกันที่
ผ่านการรองรับด้วยนโยบายของรัฐในสนับสนุนด้วยการปล่อยสินเชื่อด้วยการประเมินหลักทรัพย์
ในราคาที่สูง ให้นักธุรกิจนาทุ่งในช่วงนั้น โดยที่ธนาคารถือว่า "พวกนาทุ่งเป็นลูกค้าชั้นดี / จึงกู้

⁴⁶จากการสัมภาษณ์นายศรี อ่างแล้ว.

⁴⁷จากการสัมภาษณ์นางเรือง เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

⁴⁸จากการสัมภาษณ์นายคำ เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

ได้ง่ายรวดเร็ว ธนาคารยังตีค่าให้สูงๆ สำหรับที่ดินนาธรรมดาจากที่เคยมีราคาไร่ละไม่กี่พันบาท ทำให้ชาวบ้านก็มาทำบ่อกึ่งกันมากถึงแม้ว่าจะไม่มีเงินในบ้านอยู่เลย"⁴⁹

กรณีตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เจาะลึกนักธุรกิจนากุ้งทำให้ทราบว่าเกือบทุกรายเป็นหนี้ธนาคารหรือบางรายก็เป็นหนี้นอกระบบ โดยเป็นหนี้ตั้งแต่เริ่มต้นการทำบ่อกึ่งเหมือน ๆ และจะมักจะไม่ได้นำเงินไปชำระหนี้ลดจำนวนเงินกู้แต่อย่างใด เพราะขายกุ้งไม่ได้กำไรหรือได้กำไรเพียงครึ่งสองครึ่ง แต่พอเลี้ยงครึ่งหลังขาดทุนเพียงครึ่งเดียวก็จะทำให้กำไร จากครั้งแรกหมดไปด้วย จากกรณีตัวอย่าง การเป็นหนี้สินของนักธุรกิจนากุ้งแต่ละราย เป็นต้นว่า

ตารางที่ 6 กรณีตัวอย่างนักธุรกิจนากุ้งที่เป็นหนี้

ชื่อ	จำนวนที่ยังเป็นหนี้ธนาคาร(บาท)
นายโต๊ะ	200,000
กำนันรัก	400,000
นายธรรม	150,000
อาจารย์พงศ์	220,000
นายผัน	400,000

อย่างไรก็ตาม สาเหตุการเกิดหนี้สินที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การขาดทุนที่เป็นปัญหาใหญ่และสำคัญมากในการทำนากุ้งของชุมชนนี้ ซึ่งเกิดขึ้นกับผู้เลี้ยงกุ้งทุกราย ทั้งนี้เพราะว่าประการแรกเกิดจากค่าลูกกุ้งที่ซื้อมาเลี้ยงแล้วเกิดตายเนื่องจากสภาพน้ำเป็นสาเหตุ ประการที่สอง กุ้งไม่เติบโตตามขนาดและสัดส่วนของการให้อาหาร และเวลาที่เลี้ยง ประการที่สาม การขาดความรู้ถึงเทคนิควิธีการเลี้ยงที่ดี ประการที่สี่ การขายกุ้งได้ราคาต่ำในขณะที่อาหารราคาแพง จึงทำให้เลิกหรือหยุดกิจการกันมาก เพราะทนสภาพขาดทุนและไม่มีเงินทุนที่จะทำต่อไปอีกและไม่ยากเพิ่มหนี้สินต่อไปอีก โดยที่ในช่วงที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลอยู่ในหมู่บ้านสามารถมองเห็น

⁴⁹จากการสัมภาษณ์นายอนุ เมื่อ 18 กรกฎาคม 2535.

บ่อกุ้งถูกทิ้งไว้ให้ว่างเปล่าอยู่มากมาย ซึ่งได้รับคำยืนยันถึงเรื่องดังกล่าวนี้จากเจ้าของบ่อกุ้งบางคนว่า

"ที่มองเห็นบ่อร้าง เพราะขาดทุนกันหนักบางรายเป็นล้าน ก็เลยเลิก มีที่กลุ่มหลายวนประมาณ 60 ไร่ เขาหยุดหมด สู้ไม่ได้ ที่กลุ่มของพี่เองก็ทำแค่ 2 ราย ที่ทำก็ยังขาดทุนแต่ไม่รู้จะทำอะไร อยากรอดตัว ยากขายไรละ 6 หมื่น หนี้สินก็มีมาก แต่ก็ขายไม่ได้ ที่ทำไปก็เพื่อพอให้ได้เสียดอกเบี้ยธนาคาร เป็นแบบใจสู้เสีย"⁵⁰

จากสถานการณ์นี้เองทำให้หยุดกิจการมาก บางรายได้ลงทุนกุ้งและเลี้ยงได้เพียงครั้งเดียวก็ขาดทุน เป็นหนี้แล้วไม่มีเงินจะนำมาลงทุนเลี้ยงกุ้งได้อีกจึงเลิกไปเลยก็มีอยู่หลายราย

2.1.7 ปัญหาการลักขโมยวัสดุอุปกรณ์กุ้ง และการฉ้อโกงเกี่ยวกับธุรกิจการเลี้ยงกุ้ง เป็นปัญหาที่มีมากขึ้นหลังจากมีนากุ้งเพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบจากอดีตที่เคยมีการขโมยวัว ควายของเกษตรกรนาข้าวด้วยกันเองมาลักขโมยอุปกรณ์และสิ่งของในนากุ้งแทน โดยมีคำกล่าวที่ออกมาในเชิงขบขันว่า "โจรลักวัวไม่มีแล้วอาจจะเป็นเพราะ การขโมยวัวเสี่ยงต่อการที่ต้องจูงหนີในเวลาากลางคืน และทำได้ยากขึ้น..เพราะบ่อกุ้งตามไฟฟ้าสว่าง โจรจึงไม่รู้จะพาวัวเดินไปทางไหนการขโมยวัวที่เคยมีจึงไม่มีเกิดขึ้นเลย...วัวที่ปล่อยไว้ก็ไม่เคยสูญหาย"⁵¹ แต่การขโมยอุปกรณ์กุ้งจึงมีมาก เช่น มีการขโมยเครื่องสูบน้ำ น้ำมัน การลักทอดแหในบ่อกุ้ง และการลักขโมยอาหารกุ้ง เป็นต้น เจ้าของบ่อกุ้งต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เพราะแต่ละรายการดังกล่าวนี้มีราคาแพง ผู้ที่ขโมยสามารถนำไปขายได้ในราคาตีหึ่งขึ้น

สำหรับการฉ้อโกง เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นระหว่างเจ้าของบ่อกุ้ง กับเจ้าของแพที่รับซื้อกุ้งซึ่งเกิดขึ้นและมีอยู่ในพื้นที่แต่ก็ไม่ได้นับมากมายจนเป็นปัญหาระดับชุมชน"พวกบ่อกุ้งแถวนี้ถูกเบียดจากแพ เช่น แพบ่อลือ และแพหัวแดงประมาณ 30-40 ล้านบาท รายที่สำคัญๆ และจำได้มี

⁵⁰จากการสัมภาษณ์นางโฉม เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

⁵¹จากการสัมภาษณ์นายเรือง เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

(นามสมมติ) นายสมาน นายหิม นางสาเหาะ และนายหัด สำหรับพวกช็อกกิ้งที่เป็นคนในหมู่บ้านและ เบี้ยวคนเลี้ยงกิ้งในหมู่บ้านด้วยตนเองก็มีเช่นในรายชื่อของนายติเสาะ ได้เบี้ยวคำกิ้งของนายคล่อง ไปแสกกว่าบาท ที่ทำพญาอีก 2 แสกกว่าบาท เสียถูกจับ ศาลพิพากษาจำคุก 1 ปี 6 เดือน"⁵² จะเห็นได้ว่า การถูกเบี้ยวจะมีมากกว่านักธุรกิจชุมชนนี้ไปเบี้ยวผู้อื่น ซึ่งถ้าจะกล่าวว่าเป็นการเพิ่มหนี้สินอีกสาเหตุหนึ่งก็ได้ เพียงแต่ไม่ใช่เป็นปัจจัยสำคัญทั่วๆ ไปของชุมชน

2.1.8 การทำลายแหล่งอาหารของชุมชน การถ่ายน้ำเค็มหรือน้ำเสียจากบ่อกิ้งที่มีส่วนผสมของสารเคมีอย่าง เข้มข้นลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติในชุมชน เป็นต้นว่า คลองโฮ คลองดิงมาบยาว คลองด้านตะวันตกกวัด หรือบางส่วนของถ้ำลงสู่ทะเล ได้ทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งเคยเป็นแหล่งอาหารของชุมชนให้เสียหายและไม่อาจจะหามาบริโภคได้อีกต่อไป โดยที่ในอดีตแหล่งน้ำเหล่านั้นล้วนแต่มีความอุดมสมบูรณ์มีปลาต่าง ๆ ชุกชุมทั้งสิ้น จนชาวบ้านต่างกล่าวถึงความสมบูรณ์นั้นว่าสามารถไปหามาบริโภคได้ไม่ยาก แม้กระทั่งหาได้ตามในหมของนาที่มีน้ำขัง "ได้กินทั้งปลาบก และปลาเล" หรือปลาน้ำจืดและปลาน้ำเค็ม แต่บัดนี้แหล่งน้ำเหล่านั้นมีสภาพเป็นเพียงแหล่งรองรับน้ำเสียหรือน้ำเค็มทำให้ปลาหรือสัตว์น้ำสูญพันธุ์ไปด้วย โดยเฉพาะส่วนประกอบของน้ำเค็มนั้นมีสารเคมีจากบ่อกิ้งผสมอยู่ด้วย จึงช่วยเร่งให้สัตว์น้ำตายหรือไม่ก็หนีไปที่อื่น

อย่างไรก็ตาม ตามแหล่งน้ำที่มีสภาพเป็นน้ำเค็มแล้วนั้น จะเห็นว่ามิปลานิล เป็นพันธุ์ปลานชนิดใหม่ที่เกิดมาพร้อม ๆ กับนากึ่งที่ซอบและเติบโตกับสภาพน้ำเค็มจากนากึ่งได้เป็นอย่างดี จึงทำให้แหล่งน้ำดังกล่าวข้างต้นเต็มไปด้วยปลานิล หรือแม้แต่ในนาข้าวที่ถูกน้ำเค็มท่วมอยู่ก็หาได้ไม่ยากแต่ก็ไม่นิยมนำมารับประทานเป็นอาหาร เพราะมีกลิ่นเหม็นโคลน

สำหรับในทะเลนั้น จะไม่มีการทำประมงชายฝั่งทั้งที่เคยเป็นอาชีพเสริม เพราะมีการขายเครื่องมือ เช่น เรืออวนและข่ายอุปกรณ์สำหรับการประมงเพื่อไปทำนากึ่งกันหมดแล้ว ประกอบกับสภาพน้ำในทะเลมีสารเคมีที่ถูกปล่อยจากนากึ่งในแถบชุมชนนี้และตำบลหรืออำเภอ

⁵²จากการสัมภาษณ์นายเรือง อ่างแล้ว.

ใกล้เคียง เจ้าหน้าที่เกษตรกรตำบลเล่าให้ฟังว่า "ช่วงที่มีการเปิดนาเพื่อจับกุ้งกันมากๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเปิดนาหรือการถ่ายน้ำเสียในบ่อกุ้งของบริษัทซี พี (C P) ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอปากพนังและบริษัทต่างๆ ในเขตตำบลหน้าเมือง น้ำทะเลในแถบหน้าบ้านแถว ๆ นี้จะมีสีน้ำตาลหรือออกแดงๆ"⁵³ ซึ่งเป็นส่วนผสมของสารเคมีและสิ่งต่าง ๆ ที่เติมลงในบ่อจึงเป็นตัวทำลายระบบนิเวศน์วิทยาชายฝั่งให้เสียศุลย์มากขึ้น ส่งผลให้ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ไม่อาจจะอาศัยอยู่ได้หรือมีจำนวนลดน้อยลง

2.1.9 จำนวนการศึกษาต่อของเด็กลดน้อยลง จากการให้ข้อมูลของผู้อำนวยการโรงเรียนและผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4⁵⁴ ได้สรุปตรงกันว่าหลังจากมีการทำนากุ้งในชุมชนนี้แล้ว การศึกษาต่อของเด็กในชั้นที่สูงขึ้นลดน้อยลง ผู้ปกครองต้องการให้เด็กเรียนหยุดเรียนต่อหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับหรือชั้น ป.6 หรือบางคนหยุดเรียนต่อหลังจากจบชั้น ม.3 แล้ว ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ออกไปช่วยเหลือครอบครัวรับจ้างทำงานต่าง ๆ และที่สำคัญคือ สถานภาพทางการเงินของผู้ปกครองไม่ดี เนื่องจากขาดรายได้หลัก จึงไม่อาจที่จะส่งเสียให้บุตรหลานเรียนต่อได้ จากการสังเกตของผู้วิจัยจะเห็นว่า มีเด็กวัยรุ่นอายุประมาณ 14-20 ปี ได้เข้าไปเป็นผู้รับจ้างเลี้ยงกุ้งหรือรับจ้างจับกุ้งมีอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะเมื่อว่างจากการรับจ้างจะเที่ยวเดินไป ๆ มาในหมู่บ้าน

2.2 ความขัดแย้ง หรือปัญหาการขัดกันเองระหว่างนักธุรกิจนากุ้ง

จากปรากฏการณ์การเลี้ยงกุ้งที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในช่วง พ.ศ. 2533 นั้น ในชุมชนนี้เป็นนักธุรกิจรายย่อยที่มาจาก 2 ส่วนคือ เป็นบุคคลจากภายนอกชุมชน และเกษตรกรนาข้าวเดิมที่เปลี่ยนมาเป็นผู้เลี้ยงกุ้งด้วยที่มีแรงจูงใจในการเปลี่ยนจากอาชีพการนาข้าวมาเป็นผู้เลี้ยงกุ้งโดยที่มีทั้ง "การเลี้ยงคนเดียว" และมีการรวมกันเป็น "กลุ่มเลี้ยงกุ้ง" เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ เพียงแต่ต้องการลดต้นทุนในการผลิต โดยเฉพาะในขั้นตอนการเจาะถนน และ

⁵³จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำบล เมื่อ 18 พฤศจิกายน 2535.

⁵⁴จากการสัมภาษณ์นายแก้ว เมื่อ 25มิถุนายน 2535 และ นายพล เมื่อ 29 มิถุนายน

สร้างท่อดูดน้ำเค็มมาจากทะเลสู่อ่างน้ำจืดเป็นเพราะต้องใช้เงินมากไม่มีทุนเพียงพอที่จะนำมาดำเนินการได้เฉพาะตนตัว จึงจัดหาสมาชิกมารวมกันเป็นกลุ่มแล้วจะช่วยกันรวมทุน ลดค่าใช้จ่ายกว่าทำคนเดียว ฉะนั้น เมื่อมีการลงทุนรวมกันเป็นกลุ่มผู้ผลิตแล้วแต่ละคนต่างก็อ้างสิทธิและมีสิทธิใน "การใช้ทรัพยากรของกลุ่ม" ที่ได้จากการลงทุนรวมกันให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ในการเร่งผลผลิตกึ่งให้เกิดผลประโยชน์บังเอิญของแต่ละรายเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด ภายใต้กฎเกณฑ์กติกาหรือแนวทางในการใช้ทรัพยากรเหล่านั้นที่สมาชิกในกลุ่มได้ตกลงและปฏิบัติร่วมกัน

แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ในแต่ละกลุ่มมีการละเมิดไม่เคารพกติกาที่ร่วมกันสร้างขึ้นมา ทั้งนี้เพราะว่า ธรรมชาติของการเลี้ยงกุ้งที่มีกระบวนการที่ละเอียดอ่อนและใช้ต้นทุนสูง ในขณะที่อุปกรณ์หรือทรัพยากรส่วนรวมของกลุ่มเองก็มีข้อจำกัด จึงเป็นเหตุให้เป็นตัวเร่งให้มีการละเมิดและพยายามให้ได้เปรียบในการใช้ทรัพยากรให้มากที่สุดอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นที่มาของการขัดกันระหว่างนักธุรกิจนากุ้งภายในกลุ่มเดียวกันเองด้วย อาจารย์แก้ว ในฐานะผู้ก่อตั้งกลุ่มหนึ่งของชุมชนนี้ได้กล่าวว่า "ในที่สุดแล้ว กลุ่มก็แตกแยกทะเลาะกันและรบกัน โดยเฉพาะเกิดความแตกแยกกันระหว่างพี่น้องด้วยกันเองเพราะสมาชิกในแต่ละกลุ่ม ส่วนใหญ่มักจะเป็นการรวมตัวของญาติ ๆ กัน"⁵⁵ ความไม่ลงรอยเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรของกลุ่มเพื่อให้เกิดประโยชน์เฉพาะตนเองนั้นพอจะจำแนกปัจจัยเหตุได้ดังนี้

1) มีการลักลอบใช้ท่อของกลุ่มที่ร่วมทุนกันสร้างขึ้นมาจากทะเล ซึ่งไม่ปฏิบัติตามการตกลงของในกลุ่มโดยที่ตามปกติแล้วแต่ละกลุ่มจะมีข้อตกลงในการกำหนดเวลาหรือจัดทำตาราง "เป็นเวร" ให้แต่ละบ่อพักกันเปลี่ยนหมุนเวียนกันดูดน้ำทะเลทางท่อน้ำนักธุรกิจนากุ้งได้เล่าว่า "ส่วนใหญ่แล้วจะพักกันคนละ 2 วัน ถ้ามีเหตุผลพิเศษ เช่น กุ้งลอยหัวก็จะอนุญาตให้ดูดน้ำได้เป็นการพิเศษ"⁵⁶ แต่ก็มีปัญหาในการปฏิบัติเกิดขึ้นเสมอ โดยที่เจ้าของบ่อที่ต้องการน้ำเค็มเข้าไปพักเปลี่ยนน้ำเค็มเข้าไปเพิ่มเติมให้มากที่สุดเพื่อให้มีน้ำที่สะอาดเหมาะแก่การเติบโตของกุ้ง และไม่เสี่ยงกับกุ้งตายตามแนวทางการเลี้ยงแบบพัฒนา

⁵⁵จากการสัมภาษณ์นายแก้ว อ่างแล้ว.

⁵⁶จากการสัมภาษณ์นายแก้ว อ่างแล้ว.

ประกอบกับขนาดของห้องมีขนาดเล็ก "ไม่สมดุลย์" ระหว่างเวลาที่ใช้ดูหน้ากับขนาดพื้นที่บ่อกุ้ง จึงมีการลักลอบดูหน้ากันบ้างที่ยังไม่ถึงเวร มีอยู่มากทุกกลุ่ม เป็นปัญหาใหญ่ที่สุดที่ทำให้กลุ่มแตกแยกและล้มเลิกในที่สุด "เดี๋ยวนี้ทุกกลุ่มแยกกันหมดแล้ว สร้างเครื่องเอง เพราะดูหน้าไม่ทัน ทำให้เสี่ยงกับกุ้งตายและขาดทุนได้ เพราะยังกุ้งโตย้งต้องเปลี่ยนน้ำมากขึ้น"⁵⁷ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นสภาพของความขัดแย้งที่เป็นอยู่ภายในกลุ่มเดียวกัน โดยที่ประเด็นสำคัญคือคู่แข่งความขัดแย้ง เป็นบุคคลที่อยู่ในหมู่เครือญาติกัน

2) การไม่เฝ้าเครื่องสูบน้ำตามตารางที่กำหนดขึ้น ซึ่งเครื่องสูบน้ำจะติดตั้งอย่างถาวรอยู่ริมทะเล จึงต้องมีการกำหนดเวรยามเพื่อเฝ้าป้องกันการสูญหายที่จะเกิดจากการขโมยซึ่งมีอยู่มากหรือเป็นการเฝ้าเพื่อดูแลรักษาให้เครื่องสูบน้ำสามารถทำงานตามปกติ แต่มักจะไม่ปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าไม่ตรงกับช่วงที่เป็นเวรดูหน้าเข้าบ่อกุ้งตนเอง ก็มักจะถือโอกาสละทิ้งเวรไม่ยอมเฝ้า อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดจากการที่สมาชิกกลุ่มหรือนักธุรกิจนากุ้งมองไม่เห็นความสำคัญของการเฝ้าเครื่องมากไปกว่าการที่ต้องไปนอนเฝ้าบ่อกุ้งของตนเองซึ่งมีมูลค่าของกุ้งที่กำลังเลี้ยงอยู่และอุปกรณ์ต่างๆ สูงกว่า ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องเฝ้ามากกว่า เพราะอาจจะถูกขโมยลากอวน หรือทอดแหได้ จึงละทิ้งไม่สนใจการปฏิบัติตามข้อตกลงดังกล่าวนี้ จึงทำให้เครื่องสูบน้ำของกลุ่มสูญหายหรือเสียใช้การไม่ได้บ่อยครั้ง จึงต้องกล่าวโทษสมาชิกของกลุ่มที่ละทิ้งหน้าที่ ทำให้เกิดความไม่สบายใจเกิดขึ้นภายในกลุ่มอยู่เสมอ ๆ

3) การที่ไม่มีเงินมาร่วมลงทุนเพิ่มเติมให้กับกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มต้องใช้เงินไปซ่อมเครื่องสูบน้ำ การซ่อมบ่อหน้า ขยายบ่อหน้าหรือสร้างบ่อหน้าเพิ่มเติมตามความต้องการหรือบ่อยครั้งที่ต้องจ้างรถขุดหรือจ้างคนมาขุดลอกทรายออกจากปากประตูบ่อหน้าที่อยู่ในทะเล ซึ่งถูกคลื่นพัดทรายให้มาปิดปากบ่อ ซึ่งต้องใช้เงินเพื่อการนี้คราวละประมาณ 2-4 พันบาท⁵⁸ และต้องเกิดขึ้นตามธรรมชาติของริมทะเลที่มีคลื่นพัดพาทรายให้มาปิดบ่อได้เสมอ จึงทำให้เจ้าของบ่อกุ้งบางรายไม่มีเงินเพียงพอ ขาดเงินที่จะนำมาลงทุนเพิ่มเติมแต่ก็ยังมีสิทธิหรือเรียกร้องสิทธิในการใช้อุปกรณ์ตามการลงทุนครั้งแรก ในขณะที่ผู้ที่ลงทุนเพิ่มเติมหรือได้ออกเงินลงทุนซ่อมแซมหรือต่อเติมเพิ่มอีกต่างก็อ้างสิทธิการใช้อุปกรณ์ที่เหนือกว่าเพราะได้ลงทุนเพิ่มขึ้นอีก จึงเกิดความ

⁵⁷จากการสัมภาษณ์นายมัน อ่างแล้ว เมื่อ 13 กรกฎาคม 2535.

⁵⁸จากการสัมภาษณ์นางเรียง (ไม่ทราบนามสกุล) เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

เลื่อมล้ำ เกิดความไม่พอใจหรือไม่สบายใจระหว่างสมาชิกในกลุ่มด้วยกัน นับเป็นเหตุประการหนึ่งที่ต้องล้มเลิกกลุ่ม สภาพนี้ถึงกับมีนักธุรกิจนาวิกองกล่าวว่า "การรวมกลุ่มของชาวบ้านเป็นการลอกหลวงฉีกหน้ากากเข้าหากันเพียงแต่พูดดี ๆ กันเท่านั้น หวังเพียงแต่ได้ตุนน้ำเพื่อให้ได้ทำบ่อกึ่ง ไม่ไว้วางใจกันก็เลยล้มละลายกันทั้งกลุ่มในที่สุด"⁵⁹

สภาพการณ์รวมกลุ่มดังกล่าวนี้เองนับว่าเป็นอุปสรรคในการพัฒนาหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพในการผลิต ทั้งนี้เพราะว่า เป็นการรวมกันเพียงเพื่อให้มีการได้เลี้ยงกุ้งเท่านั้น ทำให้ขาดหลักการรวมกลุ่มที่ดี สมาชิกไม่มีความเท่าเทียมกัน หรือมีความพร้อมที่ต่างกันในเรื่องทุนหรือเกิดความแตกต่างกันในการระดมทุนมาใช้ในการดำเนินงาน ประกอบกับสมาชิกในกลุ่มไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันเป็นประการสำคัญที่สร้างความขัดแย้งกันทั้งในการดำเนินงานและความคาดหวังในผลประโยชน์ตอบแทนจากการรวมกลุ่ม

3. ลักษณะความขัดแย้งเกี่ยวกับกระบวนการผลิต

จากการศึกษาสภาพความเป็นจริงชุมชน และจากการเก็บข้อมูลทั้งฝ่ายเกษตรกรนาข้าวและนักธุรกิจนาวิกอง สามารถยืนยันว่าการดำเนินงานของสองอาชีพนี้ไปด้วยกันไม่ได้ โดยที่กระบวนการผลิตของการประกอบการธุรกิจนาวิกองไปทำลายการหันนาข้าว และพื้นที่การเพาะปลูกต่างๆ ของชุมชนให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรง

ความรุนแรงของน้ำเค็มดังกล่าวนี้หาได้มีขอบเขตจำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่นาข้าวไม่ทั้ง ๆ ที่บ่อกึ่งจะตั้งอยู่ในบริเวณริมทางหลวงซึ่งอยู่ใกล้กับริมทะเล และห่างลึกเข้าไปไม่เกิน 500 เมตรเท่านั้น แต่น้ำเค็มได้ซึมไปตามพื้นนาข้าวมีรัศมีไกลได้ถึง 4 กิโลเมตร หรือความเค็มจะไปทั่วถึงพื้นที่ทั้งชุมชนเข้าไปสู่พื้นที่ตั้งบ้านเรือนในบางที่และพื้นที่ไร่นาสวนผสมในเนินหนองหงส์ และเนินหนองมนต์ด้วยโดยทำลายทั้งนาข้าวและพืชต่าง ๆ ทุกชนิดจนทำให้เดือดร้อนกันทั้งชุมชนกลายเป็นปัญหาของส่วนรวมไปโดยอัตโนมัติ จนมีการกล่าวถึงสภาพความรุนแรงของน้ำเค็ม โดยเปรียบ

⁵⁹จากการสัมภาษณ์นายศรี เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

เทียบว่า "เดือดร้อนกว่าภัยแล้ง" หรือ "รุนแรงกว่า อดจ."^{๕๐} เสียอีก ผู้วิจัยจะนำเสนอขั้นตอนของกระบวนการผลิตในการทำนาแก้งที่ก่อให้เกิดผลกระทบดังกล่าว

3.1 น้ำเค็มที่เกิดจากภัยธรรมชาติ

น้ำเค็มที่เกิดจาก "มรสุม" ในช่วงปลาย พ.ศ. 2532 ผสมกับน้ำเค็มที่รั่วหรือ ซึมออกจากคันนาบ่อแก้งบางโดยที่มีฝนตกหนักทำให้ปริมาณน้ำฝนท่วมบ่อแก้งไหลบ่าไปท่วมพื้นที่นาและพื้นที่ต่าง ๆ ประกอบกับมีคลื่นลมใหญ่ในทะเลได้ซัดซาดให้น้ำเค็มบ่าทะลักเข้าสู่ฝั่ง เป็นผลทำให้ให้น้ำเค็มกระจายกลาดเกลื่อนไปทั่วนาข้าว นายนาถ ผู้นำกลุ่มนาแก้งไม้เถลา ได้สะท้อนถึงปรากฏการณ์ในครั้งนั้นว่า "ปีที่มีฝนตกหนักพายุเกย์ลงที่ชุมพร ที่นี้มีมรสุมคลื่นใหญ่หักหาดเข้ามาฝนตกหนักมาก ทำให้น้ำท่วมบ่อแก้ง พาให้น้ำเค็มบ่าท่วมเข้าสู่นาตั้งแต่บัดนั้นมา"^{๕๑}

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านต่างก็ยอมรับว่าในช่วงแรกนั้นบ่อแก้งได้ปล่อยน้ำเค็มลงสู่ทะเลจริงแต่ก็มีปัญหาบ้างเล็กน้อยที่มีน้ำเค็มซึมออกมาตามคันนาแก้ง เพียงแต่ยังไม่เป็นปัญหาที่ร้ายแรง ความเค็มยังไม่ครอบคลุมพื้นที่มากนัก แต่หลังจากเกิดมรสุมแล้วน้ำเค็มได้ไหลบ่าออกไปสู่พื้นที่นาข้าวในปริมาณพื้นที่กว้างกว่าเดิม ประกอบกับที่มีการเพิ่มปริมาณการทำนาแก้งมากยิ่งขึ้นตลอดปี 2533 โดยที่เจ้าของบ่อแก้งอ้างเอาเหตุผลว่าน้ำเค็มอันเกิดจากมรสุมท่วมนาข้าวเป็นข้ออ้างถือโอกาสปล่อยน้ำเค็มตามอำเภอใจและไม่มีการสร้างบ่อน้ำเสียในที่สุด จึงถือได้ว่าน้ำเค็มจากปรากฏการณ์นี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะขยายไปสู่ปัญหาจากบ่อแก้งที่เจตนาปล่อยออกสู่นาข้าวในเวลาต่อ ๆ มา

^{๕๐}จากการสัมภาษณ์นายเพชร เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535 โดยที่ปัญหาแรกนี้เป็นปัญหาใหญ่กำลังเกิดอยู่ทั่วไปทั้งประเทศ ซึ่งรัฐบาลกำลังเร่งช่วยเหลือเป็นการด่วน รวมทั้งในชุมชนนี้ด้วย ส่วนปัญหาที่สอง กำลังเกิดอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นความขัดแย้งอีกกรณีหนึ่งที่ชาวบ้าน นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนกำลังต่อต้านและรณรงค์ให้มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

^{๕๑}จากการสัมภาษณ์นายนาถ เมื่อ 13 กรกฎาคม 2535.

3.2 น้ำเค็มหรือน้ำเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตกุ้ง

3.2.1 น้ำเค็มหรือน้ำเสียอันเกิดจากการมลัดเปลี่ยนหรือถ่ายน้ำของบ่อกุ้ง หลักวิชาการและสภาพความจริงของการเลี้ยงกุ้งเกี่ยวกับน้ำเค็มหรือน้ำกร่อยนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนถ่ายน้ำเค็มอยู่ตลอดเวลาและต้องมีความพิถีพิถันหรือเอาใจใส่กับการให้อากาศ และการให้อาหารตามมาตรฐานที่กำหนด สำหรับอาหารนั้น เต็มไปด้วยส่วนผสมของวัตถุดิบต่าง ๆ หลายชนิด รวมทั้งสารเคมี ยาปฏิชีวนะ เพื่อเร่งการผลิต และเพื่อการป้องกันหรือการบำบัดรักษาโรคกุ้ง ฉะนั้น บ่อกุ้งจึงเต็มไปด้วยน้ำเค็มที่มีส่วนผสมของสารเคมีเหล่านี้ตกค้างอยู่ เป็นบ่อเกิดให้น้ำเน่าเสีย ประกอบกับการที่กุ้งถ่ายของเสียที่ชาวบ้านเรียกว่า "ขี้กุ้ง" ออกเป็นจำนวนมาก ตามปริมาณความหนาแน่นของจำนวนกุ้งในบ่อ เมื่อมีในระดับที่มากก็จะทำให้น้ำสกปรกเป็นอันตรายแก่กุ้ง (อาจจะแสดงออกในลักษณะอาการที่กุ้งไม่เจริญเติบโตหรือตาย) ทางแก้ไขจึงต้องมีการรักษาความสะอาดของน้ำให้เป็นน้ำเค็มที่ไม่มีสารต่าง ๆ เจือปน ฉะนั้นจึงต้องดำเนินการถ่ายน้ำหรือปล่อยน้ำเค็มที่เรียกว่า "น้ำเสีย" ออกจากบ่อให้มากที่สุด ซึ่งต้องทำอยู่ตลอดเวลาหรือทุก ๆ วัน ปริมาณน้ำเสียหรือน้ำเค็มดังกล่าวนี้จึงมีมาก

ประเด็นที่สำคัญของการทำนาข้าวในชุมชนแถบนี้ คือ พื้นที่บ่อกุ้งทั้งหมดปรับเปลี่ยนมาจากนาข้าว ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ โดยมีสันเนินหาดทรายริมทะเลซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกษตรกรสร้างบ้านอยู่อาศัยอยู่หนาแน่นเป็นธรรมชาติที่ทอดตัวเป็นแนวยาวเปรียบเหมือน "กำแพงกั้นน้ำเค็ม" จากทะเลไม่ให้ไหลบ่าลงสู่พื้นที่ตั้งบ้านเรือน พื้นที่นาข้าว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเหมือน "กำแพงกั้นน้ำฝน" ให้อยู่ในพื้นที่ราบนาข้าวและไม่ให้ไหลลงสู่ทะเลได้สะดวกด้วย ประกอบกับการสร้างทางหลวงจังหวัด หมายเลข 4012 ซึ่งเป็นถนนมาตรฐานเป็นแนวยาวขนานคู่กันไปกับหาดทรายขวางกั้นที่ตั้งบ้านเรือนกับพื้นที่นาข้าวอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเท่ากับว่านาข้าวมีกำแพงกั้นอยู่ถึง 2 ชั้น ทำให้สามารถเก็บกักน้ำฝนไว้ได้นานเหมาะสมกับการทำนาข้าวเป็นอย่างยิ่ง ในทางตรงกันข้ามเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาข้าวมาเป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง ทั้งสันเนินทรายและทางหลวงแผ่นดินจึงกลายเป็น "ปัญหาสำคัญสำหรับบ่อกุ้ง" ที่ไม่สามารถระบายน้ำเสียหลังจากที่บ่อกุ้งถ่ายออกมาทิ้งทะเลได้อย่างสะดวก เพราะมีถนนทางหลวงแผ่นดินและหาดทรายขวางกั้นอยู่ ประกอบกับว่าในชุมชนนี้ไม่มีพื้นที่สาธารณะใดๆ อันเป็นสถานที่กว้างขวางพอใช้เป็นแหล่งรองรับได้ จะมีก็เป็นคลองต่าง ๆ เช่น คูน้ำริมทางหลวง ก็ถูกถ่ายน้ำเค็มลงไป ทำให้มีสภาพเป็นน้ำเค็มไปด้วยและสิ้นออกไปสู่แปลงนาข้าวด้วย รวมทั้งน้ำเค็มหรือน้ำเสียจากบ่อกุ้งถูกถ่ายออกสู่พื้น

ที่น้ำขุ่นโดยตรงด้วย ในที่สุดกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันที่สร้างความเดือดร้อนและเสียหายให้แก่เกษตรกรนาข้าว และนักธุรกิจนาุ้งเองด้วย

ในระยะเริ่มต้นการเลี้ยงกุ้งใหม่ ๆ กระบวนการเลี้ยงกุ้งจึงถูกปฏิบัติได้สอดคล้องกับหลักการทางวิชาการเพาะเลี้ยงกุ้งทุกราย แม้กระทั่งเรื่องการปล่อยน้ำเสีย กล่าวคือ แต่ละกลุ่มจะมีการสร้างบ่อหรือคูน้ำเสีย เพื่อให้แต่ละบ่อได้ปล่อยน้ำเสีย แต่จะมีขนาดเล็กๆ ราว ๆ 2-4 เมตร แล้วใช้ท่อน้ำเสียขนาด 8 x 10 นิ้ว เพื่อระบายน้ำเสียจากบ่อกุ้งออกทิ้งทะเล แต่เมื่อมีการทำนาุ้งกันมากในช่วง พศ. 2533-2534 นักธุรกิจนาุ้งทุกรายต่างก็มีการเลี้ยงไปเฉพาะในเรื่องรายได้ หรือ "ผลตอบแทนหรือกำไร" จึงมีการเร่งที่จะให้ได้ผลผลิตมาก ๆ จะได้หมดหนี้สินที่ยืมมาลงทุน การรีบเร่งการผลิตและเพิ่มการผลิตตามที่จะกระทำทุกวิธีการและทุกช่องทางเพื่อเป้าหมายดังกล่าว ทำให้มีปริมาณน้ำเค็มหรือบ่อกุ้งมีมากขึ้นจนระบายสู่ทะเลได้ไม่ทัน มีทางเพียงทางเดียวที่นักธุรกิจนาุ้งทำได้ ก็คือปล่อยน้ำเค็มสู่นาข้าว จากเพียงเล็กน้อย ๆ ก็เพิ่มเป็นมากขึ้นมาเป็นลำดับตามกระแสการเร่งการผลิต จึงเกิดการต่อต้านจากชาวบ้าน การหาผู้รับผิดชอบและตัวการของการปล่อยน้ำเค็มและเคลื่อนไหว เพื่อให้มีการลงโทษหรือเปรียบเทียบปรับซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นไปด้วย แต่ก็ไม้อาจจะหยุดยั้งกระแสการผลิตดังกล่าวได้ไม่ ในที่สุดน้ำเค็มถูกปล่อยโดยเจตนาจากเจ้าของบ่อสู่นาข้าวและพื้นที่ต่าง ๆ ในขณะที่ชาวบ้านต่างยอมจำนนต่อสภาพดังกล่าวหลังจากที่ได้ตัดค้ำและต่อสู้อยู่ในหลายรูปแบบแล้ว พื้นที่นาข้าวทั้งหมดถูกปกคลุมไปด้วยน้ำเค็มที่มีสภาพเหมือน "แอ่งน้ำสาธารณะขนาดใหญ่" มีขนาดกว้างไกลจนมีการกล่าวกันว่า "เป็นทะเลสาบ" ส่วนในฤดูแล้งพื้นที่ใดที่น้ำเค็มดังกล่าวแห้ง พื้นที่ดังกล่าวจะมีสีเขียว ๆ ของ "ผลึกเกลือ" ปกคลุมอยู่ ทั่วไป

จากการสังเกตพื้นที่จริงที่บ่อกุ้ง เห็นได้ชัดเจนว่าเจ้าของบ่อกุ้งได้ปล่อยน้ำเค็มเกือบจะทุกวันเพื่อที่จะระบายน้ำเสียออกทิ้ง อันเกิดจากสารต่างๆที่ได้เติมใส่ลงในบ่อ ด้วยการปล่อยสู่นาข้าว สถานที่สาธารณะต่าง ๆ เป็นต้นว่า ลำคลองเล็ก คูน้ำ ซึ่งกระทำกันอย่างเปิดเผย โดยเกษตรกรนาข้าวถือว่าเป็นปรากฏการณ์ปกติธรรมดา หรือชินชากับเหตุการณ์เหล่านั้นเสียแล้ว

สำหรับการระบายออกทิ้งนั้นได้กระทำที่ประตูน้ำที่สร้างขึ้น น้ำเค็มก็จะไหลไปตามคูน้ำเสีย หรือบ่อน้ำเสียที่เคยสร้างไว้ แต่ในขณะที่จะสังเกตไม่ได้ว่ามีสภาพเป็นคูหรือบ่อที่สร้างขึ้นมาเพื่อรองรับน้ำเสีย เพราะเจ้าของบ่อมักจะดูดีขึ้นมาใส่ไว้ หรือระบายลงสู่ทางน้ำ แห่

น้ำสาธารณะที่ตื่นเขินและถูกบุกรุกไปทำนาเกือบหมดแล้ว ประกอบกับบ่อหรือคูน้ำเสียมขนาดเล็กที่ไม่อาจจะรองรับปริมาณน้ำเสี้ยวซึ่งมีมากอยู่แล้ว ในที่สุดน้ำเค็มก็จะล้นบ่าไปสู่ที่นาข้าว

อีกส่วนหนึ่งจากการพบเห็น คือ เคยมีการแอบซ่อนสร้างท่อระบายน้ำเค็มไว้ เพื่อแอบระบายน้ำลงไปสู่ที่นาข้าวได้ตลอดเวลา เป็นการเพื่ออำพรางไม่ให้มองเห็นได้ชัดหรือจับผิดได้จากการบอกเล่าพร้อมกันกับผู้วิจัยไปดูสถานที่จริงของ นายมะ พบกรณีตัวอย่างว่ามีท่อน้ำทิ้งหรือท่อน้ำเค็มที่เจ้าของนาทุ้งแอบสร้างซ่อนไว้เพื่อแอบระบายน้ำเค็มออกจากบ่อ จำนวน 2 ท่อ คือ ตรงบ่อที่กลุ่มของอาจารย์ประดับ แก้วพลับ ที่ทำเป็นช่องน้ำเสี้ยว 1 ช่อง กว้างประมาณ 1 เมตร เพื่อระบายน้ำเค็มลงสู่มาบตาพตวันตกวัด ที่มีแปลงนาข้าวผืนใหญ่อันดับสองของชุมชนตั้งอยู่ช่องที่ 2 กว้าง 1 เมตรเศษ ตรงกับบ่อทุ้งของอาจารย์ประเสริฐ เพชรแก้วเพชร และท่อน้ำทิ้งกว้างขนาด 12 นิ้ว จำนวน 2 ท่อที่บ่อทุ้งมูเราะ เขาได้กล่าว "ช่องน้ำเสี้ยวเหล่านี้ได้นำนายความทั้ง 2 ฝ่ายมาดูของจริงแล้ว"⁶² ในขณะที่คดีความฟ้องร้องอยู่ในศาลหลังจากนายความมาดูพื้นที่จริง ที่กำนันแดงและพรรคพวกได้ฟ้องร้องนักธุรกิจนาทุ้งที่มาเช่าบ่อทุ้งมะโหร็บ

3.2.2 น้ำเค็มหรือน้ำเสี้ยวเกิดจากการปล่อยหรือเปิดบ่อเพื่อจับกุ้งชาย

เจ้าของบ่อทุ้งเปิดน้ำเค็มออกทิ้งโดยเจตนาหรือตั้งใจเปิดน้ำทิ้งในการเปิดบ่อเพื่อจับกุ้งชายโดยการเปิดน้ำในการนี้ต้องเปิดจนบ่อแห้งสนิท ทำให้ปริมาณในแต่ละบ่อที่มีปริมาณมากล้นบ่อหรือคูน้ำเสี้ยวที่มีการสร้างไว้ด้วยพื้นที่เล็กน้อย หรือไม่อยู่ในสภาพที่เป็นบ่อน้ำเสี้ยวแล้ว น้ำเค็มจากการเปิดบ่อทุ้งจึงล้นออกไปตามสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง พ.ศ. 2533 จะกระทำกันอย่างเปิดเผยหรือมีการเปิดน้ำเค็มลงสู่ที่นาข้าวโดยตรงเลยและเนื่องจากพื้นที่นาข้าวที่มีอยู่กว้างขวางสามารถรองรับปริมาณดังกล่าวนั้นได้เป็นอย่างดี ฉะนั้น นาข้าวจึงถูกน้ำเค็มท่วมซังอย่างรวดเร็วจากการเปิดบ่อต่าง ๆ เพื่อจับกุ้งออกมาสับทบอยู่ตลอดเวลาและจะมากเป็นพิเศษถึงขนาด "สามารถพายเรือได้"⁶³ สำหรับบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ต่ำสภาพน้ำเค็มจะมีสภาพ

⁶²จากการสัมภาษณ์นายมะ (ผู้ให้เช่าที่นาข้าวแก่นักธุรกิจจากหาดใหญ่มาทำนาทุ้งแล้วตกเป็นจำเลยถูกฟ้องศาลในข้อหาปล่อยน้ำเค็มสู่ที่นาข้าว) เมื่อ 14 กรกฎาคม 2535

⁶³จากการสัมภาษณ์นางสวน เมื่อ 20 มิถุนายน 2535

เจ็จนองท้วททุกส่วนของพื้นที่ แม็กระทังไต้ถุนบ้าน โดยเจพาบ้านของเกษตรกรนาข้าวที่ตังอยู่ริมทางหลวงมั่งตงวันตทก สภาพดั่งกล่าวนี ยายเร่อง ผู้ซึ่งมีบ้านอยู่ในพื้นที่ดั่งกล่าวด้วยและประสพกับเหตุการณ้ดั่งกล่าวนีตลอดมาตังแต่มีการทำนาทังเข้ามาในชุมชนนี้ได้กล่าวดว่า

"ถ้าเวลาไม่เปิดบ่อจะไม่มากเท่าใดแต่ก็มี แต่เวลาบ่อทังเปิดน้ำน้ำเค็มเข้ามาเต็มลานบ้าน (บริเวณบ้าน) สูงราว ๆ เอว ยายต้องจ้างถมดินหลายครั้ง แต่กัสน้ำไม่ได้ก็เลยยอมแล้ว... ถ้าเปิดบ่อทังกันมาก ๆ น้ำขังอยู่เต็ม... น้ำสคไต้ถุนบ้านกัขังเป็ยกมีน้ำขังบ้างไม่เคยแห้งมา 3 ปี แล้ว"^{๕๔}

ปรากฏการณ้การเจตนาที่จะเปิดน้ำดั่งกล่าวนี ได้รับการยอมรับแม็กระทังนักธุรกิจนาทังอย่างนางเรียง ซึ่งเป็นคนที่มีภูมิลาเนาในชุมชนนี้และ เคยมีบ่อเลี้ยงทังในชุมชนนี้และได้ย้ายไปหาบ่อทังในท้องที่อื่กตำบลหนึ่ง กล่าวยอมรับการกระทำดั่งกล่าวนในหมู่นักธุรกิจนาทังว่า "...ตอนเลี้ยงทังตุตน้ำทะเลเข้ามาแต่พอตอนเปิดนาทังจับทังชายต้องถ่ายน้ำลงทุง... ทำกันแบบนี้ทังนั้น เลยซ้คร้านรำคาญไปหาที่ปากพญาหมตเร่อง"^{๕๕} ซึ่งสะท้อนถึงการเจตนาปล่อยน้ำอย่างไม่สนใจปัญหาที่เกิดขึ้นและพยายามสะท้อนให้เห็นการเคลื่อนไหว การแสดงออกของเกษตรกรนาข้าวที่แจ้งความตำรวจเมื่อมีการเปิดบ่อทัง จนบางครั้งบางรายต้องเลิกทำนาทัง หรือย้ายไปหาที่อื่น

ความต่อเนื่องจากเหตุปัจจยใน 3.2.1 จากสภาพข้อเท็จจริงที่ทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่ทังในส่วนของนักธุรกิจนาทังและ เกษตรกรนาข้าวต่างก็ยืนยันว่าน้ำเค็มเกิดจากความตังใจหรือเจตนาจะปล่อยในการถ่ายหรือปล่อยน้ำเค็มออกจากบ่อทังลงสู่นาข้าวจริงหลังจากอ้างเหตุผลที่ต่อเนื่องมาจากข้อ 3.1 แล้ว นายศรี ที่เป็นนักธุรกิจนาทังเองยังได้กล่าวดและสะท้อนความจริงจากการเลี้ยงของเหล่านักธุรกิจนาทัง ส่อให้เห็นว่ามีเจตนาปล่อยน้ำเค็มว่า "พวกบ่อทังพอได้กำไรแล้วหยุดเจ็ยบ(ไม่พูด) ไม่เคยแบ่งปันชาวบ้านแต่น้ำเค็มแบ่งให้ชาวบ้าน

^{๕๔}จากการสัมภาษณ์นางเรียง เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

^{๕๕}จากการสัมภาษณ์นางเรียง (ไม่ทราบนามสกุล) เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

กันทั่วถึง"⁶⁶ หรือ "นาุ้งปล่อยน้ำเสียลงสู่หน้าข้าว ในขณะที่พวกนาข้าวไปหาตำรวจให้มาจับ"⁶⁷ ซึ่งบ่งบอกถึงปรากฏการณ์ใหม่ให้เห็นว่าการปล่อยน้ำเค็มหรือน้ำเสียเกิดจากความตั้งใจ และการเจตนาของนักธุรกิจนาุ้ง จากเดิมที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หรือเป็นเหตุเบื้องต้น เช่น คลื่นลมมรสุมและการรั่วซึมตามคันนา เมื่อมีการเจตนาดังกล่าวจึงทำให้มีสภาพรุนแรงและเสียหายเพิ่มมากยิ่งขึ้นกลายเป็นปัญหาและความเดือดร้อนระดับชุมชนหรืออำเภอด้วย แต่ปรากฏการณ์การเปิดน้ำเค็มเติมลงสู่นาุ้งยังหาได้หยุดไม่ ยิ่งเมื่อมีความเค็มซึมไปทั่วทุกพื้นที่แล้ว และไม่มี การเคลื่อนไหวจับกุมจากเกษตรกรนาข้าวใน พ.ศ.2534 เป็นต้นมา ก็จะมีการเปิดน้ำจึงกระทำ ได้ตามสบายอย่างเต็มที่ไม่มีอุปสรรคใดๆ จนในที่สุดน้ำเค็มก็เพิ่มมากขึ้นแล้วกระจายบ่าไปท่วม พื้นที่นาข้าวและซึมไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ไร่นาสวนผสมทั้งหมดและมีสภาพเป็นดินเค็มทำลายการ เพาะปลูกของเกษตรกรอย่างหนัก

ในประเด็นเกี่ยวกับการสร้าง "บ่อน้ำเสีย" หรือ "คูน้ำเสีย" นั้น ผู้วิจัยได้ทำ การสำรวจพื้นที่จริงหลาย ๆ บ่อหรือบางกลุ่ม พบว่าจะไม่มีการสร้างบ่อขึ้นในช่วงหลังจากมีปัญหาน้ำเค็มแล้ว ส่วนบ่อที่สร้างขึ้น ในช่วงต้นๆก่อนมีปัญหาน้ำเค็มการเลี้ยงกุ้งพบว่าบ่อน้ำเสียที่ สมาชิกในกลุ่มได้ร่วมทุนกันจัดทำขึ้นเป็นบ่อรวมของกลุ่ม มีลักษณะ เป็นคูยาว ๆ ไม่มีคันดินที่แข็งแรงที่คงทนถาวรหรืออาจจะไม่ต้องพิถีพิถันในการสร้างและที่สำคัญคือไม่ต้องบำรุงรักษาให้อยู่ใน สภาพดีดังเช่นบ่อกุ้ง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนบ่อกุ้งกับบ่อน้ำเสียแล้วปรากฏว่า จำนวน บ่อกุ้งที่มีพื้นที่บ่อละหลาย ๆ มีอยู่จำนวนหลาย ๆ บ่อในแต่ละกลุ่มกับพื้นที่คูหรือบ่อน้ำเสียนี้มีสัดส่วน ที่ต่างกันมาก กล่าวคือ พื้นที่บ่อน้ำเสียจะมีขนาดเล็กจนเปรียบเทียบกับไม่ได้กับขนาดพื้นที่บ่อกุ้งและ จำนวนบ่อกุ้ง จึงไม่สามารถรองรับปริมาณน้ำเสียที่ต้องระบายทิ้งทุกวัน โดยไม่อาจที่จะระบายต่อ ไปยังทะเลได้แต่อย่างใด ยิ่งเมื่อร่วมกับปริมาณน้ำเค็มจากการที่เปิดบ่อกุ้ง ที่มีจำนวนมากมายใน แต่ละครั้งก็จะทำให้ปริมาณมากมายสิ้นคูน้ำเสียไหลบ่าไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ตามสะดวกอย่างไรก็ตาม ในช่วงหลัง ๆ ปลาย (2533) นั้นการทำบ่อกุ้งมักไม่ได้มีการสร้างบ่อหรือคูน้ำเสียแต่อย่างใด ซึ่งนางห่วงซึ่งเป็นโจทยฟ้องร้องเจ้าของนาุ้งต่อศาลจังหวัดปากพะนึ่งที่ปล่อยน้ำเค็มลงสู่หน้าของตนว่า

⁶⁶จากการสัมภาษณ์นายศรี เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

⁶⁷จากการสัมภาษณ์นายคำ เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

"พวกเลี้ยงกุ้งเปิดน้ำลงท่ง(ทุ่งนา) ทิ้งเพ. ทำบ่อกุ้งแต่ไม่ทำบ่อน้ำเสีย"⁶⁸ สะท้อนให้เห็นถึงบ่อกุ้งที่เกิดขึ้นตอนหลังจากที่น้ำเค็มท่วมเต็มพื้นที่แล้วจะ ไม่มีการสร้างบ่อน้ำเสีย ไว้รองรับการระบายน้ำแต่อย่างใด จึงมีการปล่อยน้ำเค็มทิ้งทิ้งในการระบายน้ำทิ้งประจำวัน และ เปิดบ่อจับกุ้งขายตามอำเภอใจ และในขณะที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลอยู่นั้น บ่อน้ำเสียหรือคูน้ำเสียนั้นจะถูกเปลี่ยนหน้าที่ไปเสียแล้วโดยถูกใช้เป็นที่รองรับขี้เลนที่ถูกคูดขึ้นมาจากบ่อกุ้ง⁶⁹

3.2.3 การคูดขี้เลน⁷⁰ หลังจากเปิดบ่อกุ้งเพื่อจับกุ้งขายแล้ว สิ่งที่เจ้าของบ่อกุ้งจะต้องปฏิบัติเหมือนกันทุก ๆ บ่อ คือ การคูดขี้เลนออกทิ้งแล้วตกแต่ง ซ่อมแซมบ่อกุ้ง และ ตากบ่อให้แห้งก่อนที่จะ เลี้ยงกุ้งครั้งต่อไป

สภาพข้อเท็จจริงของพื้นที่ในชุมชนพร่องรอยขี้เลนที่แต่ละบ่อคูดออกมาวางเป็นกอง ๆ ทิ้งอยู่ข้าง ๆ บ่อสามารถมองเห็นได้ทั่ว ๆ ไป ซึ่งมีทั้งที่แห้งสนิทแล้วที่แสดงให้เห็นว่าเคยคูดออกมาแล้วและยังคงเปียกหรือชื้นแฉะตามแต่เวลาที่คูดขึ้นมาก่อนหน้านี้ ส่วนพื้นที่ที่รองรับขี้เลนนั้น เป็นพื้นที่ว่างไกล ๆ บ่อกุ้ง อยู่ติดกับคันนาบ่อกุ้งมีลักษณะการใช้พื้นที่ดังนี้ สถานที่แห่งแรก คือ บางส่วนของที่สาธารณะ เป็นต้นว่ามาบยาว คลองโฮ คลองด้านตะวันตกวัด คูน้ำริมถนนในหมู่บ้านและคูน้ำริมทางหลวงที่ถูกบ่อกุ้งที่อยู่ใกล้ ๆ กันคูดขี้เลนทิ้ง ซึ่งคนนอกชุมชนอาจจะมองไม่รู้ว่าส่วนไหนเป็นคันบ่อกุ้ง หรือเป็นพื้นที่ว่าง เป็นคลอง คูน้ำ เพราะขี้เลนไปทับถมให้หมดจากสภาพดั้งเดิมแล้ว สถานที่สอง คือพื้นที่นาข้าวโดยเฉพาะในระยะหลังจากที่น้ำเค็มมากจนทำนาไม่ได้แล้ว การคูดขี้เลนออกทิ้งตามพื้นที่นาข้าวต่าง ๆ ไกล ๆ บ่อจะทำได้สะดวก มีกรรมตัวอย่างที่ขายเรื่องได้นำผู้วิจัยไปดูสถานที่จริงที่ขี้เลนถูกคูดมาวางกองเป็นแนวยาวอยู่ที่นาข้าวข้าง ๆ บ่อใกล้กับบริเวณบ้าน หรือที่อื่น ๆ มีให้เห็นทั่วไปด้วย ส่วนสถานที่แห่งที่สาม คือบ่อน้ำเสียหรือคูน้ำเสียที่สร้างร่วมกันในกลุ่ม จากเดิมมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้รองรับน้ำเค็มหรือน้ำเสีย แต่ในปัจจุบันนี้

⁶⁸ จากการสัมภาษณ์นางหวง เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

⁶⁹ ดูเพิ่มเติมในหัวข้อ "การคูดขี้เลน" ในหัวข้อต่อไป

⁷⁰ ขี้เลน คือ สภาพของขี้โคลน อันเกิดจากการขับถ่ายของกุ้งหรือ "ขี้กุ้ง"

รวมกับการตกตะกอนน้ำเค็มที่คูดเข้ามาเลี้ยงกุ้งกากอาหาร สารเคมีหรือสารต่างๆ ที่เติมลงในบ่อกุ้ง ในขณะที่เลี้ยงกุ้งจะตกตะกอนมีอยู่จำนวนมาก.

ไปเปลี่ยนบทบาทไปเป็นที่รองรับกับซี่เลนที่แต่ละบ่อคูดซี่เมาถึง และอยู่ในสภาพที่เต็มหรือซี่เลนถูกวางเป็นกองสูง ๆ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าซี่เลนจะไม่ได้เป็นตัวทำลายหรือสร้างความเสียหายให้แก่ชาวบ้านโดยตรง แต่สภาพที่ซี่เลนที่ถูกคูดออกมาจำนวนมากเป็นกองสูง ๆ จะค่อยๆ ทะลักไหลไปสู่ที่ต่ำกว่า ขยายพื้นที่ออกไปพื้นที่ราบ หรือขยายพื้นที่ที่กว้างมากขึ้นเรื่อย ๆ สำหรับความเค็มและความชื้นจากซี่เลนนับว่าเป็นอีกแหล่งหนึ่งที่น้ำเค็มจากซี่เลนค่อยๆ ซึมไปตามพื้นที่ต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียงให้มีสภาพเค็มไปด้วย แม้จะไม่ร้ายแรงกว่าการเจตนาเปิดน้ำเค็มออกมาโดยตรงก็ตาม ส่วนผลกระทบสุดท้าย คือการที่ซี่เลนถูกคูดออกไปทิ้งตามที่สาธารณะนั้น จะไปปิดหรือขวางกั้นทางน้ำ หรือบุกรุกแหล่งน้ำสาธารณะด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั้งคลองตะวันตกวัด และมายยาว แม้แต่คูน้ำริมถนนทางหลวงก็ตาม ทำให้น้ำเค็มถูกกักขังนิ่งอยู่ อย่างเดิมไม่มีทางที่ไหลออกไปยังที่อื่นใด ถ้าจะแห้งก็มาจากการระเหย เพราะความร้อนหรือแสงแดดเท่านั้นและมีแต่ระดับน้ำเพิ่มขึ้นอีก เมื่อช่วงมีการเปิดบ่อจับกุ้งชาย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย